

RESSENYES

Sobre les ressenyes de tesis doctorals

Es fa la ressenya de les tesis doctorals de ciències defensades l'any 2011 que tenen alguna vinculació amb l'Empordà. La recerca s'ha realitzat utilitzant el portal TDX (<http://tesisexarxa.net>) on es poden consultar totes de manera íntegra. L'ordre s'estableix per la data de defensa. Demanem disculpes si ens ha passat per alt alguna tesi defensada l'any 2011 i en tot cas es demana que es comuniqui i es farà la ressenya corresponent als següents *Annals*.

CIÈNCIA EMPORDANESA A LA UNIVERSITAT

TESIS DOCTORALS

APLICACIONS DELS MODELS HIDRO- DINÀMICS I DE QUALITAT D'AIGUA ALS EMBASSAMENTS DE SAU I BOADELLA

Takkouk, Saddek

Director: X. Casamitjana.

Universitat: Universitat de Girona.

Departament: Departament de Física.

Data de defensa: 06-05-2011

Format de la tesi: Compendi d'articles íntegrament en anglès. Té un total de tres articles a part d'una introducció i mètodes inicials generals.

En aquesta tesi s'ha aplicat el model de qualitat de l'aigua DYREM-CAEDYM als embassaments de Sau i Boadella. Els models de qualitat de l'aigua són capaços de predir l'evolució física, química i biològica dels embassaments. Un cop inicialitzats i calibrats ens poden donar informació de com evolucionarà, per exemple, el fòsfor dissolt i les poblacions d'algues. Per funcionar, aquests models necessiten nodrir-se diàriament amb dades meteorològiques com ara la radiació solar, la velocitat del vent o les precipitacions, les quals es poden obtenir d'estacions meteorològiques properes als embassaments. També calen dades biològiques que han estat facilitades per diferents persones i organismes com el Departament d'Ecologia de la Universitat de Barcelona i l'Agència Catalana de l'Aigua. Aquests models no són fàcils de manejar i el primer que s'ha de fer és estudiar-ne la seva aplicabilitat. Concretament, cal saber si

poden ser d'una dimensió o en cal un nombre superior. Això es fa comprovant l'evolució de diferents nombres adimensionals, com per exemple els de Wedderburn i Burger. Un cop calibrat, el model DYRESM-CAEDYM prediu –molt bé– l'evolució de la temperatura i –bastant bé– la de l'oxigen dissolt, sobretot a l'embassament de Sau, indicant la presència de zones anòxiques al fons. La tendència en l'evolució del fòsfor dissolt també s'hi veu ben reflectida. En canvi, les simulacions de la clorofil·la-a, indicativa de les algues, no són tan acurades ja que depenen de molt factors, alguns dels quals no queden prou reflectits en el model. L'objectiu final de la tesi és poder millorar la gestió dels embassaments indicant, per exemple, quina és la fondària òptima d'extracció de l'aigua.

L'EFECTE DE LA GESTIÓ FORESTAL POSTINCENDI SOBRE L'AVIFAUNA I LA DISPERSIÓ DE LLAVORS PER OCELLS FRUGÍVORS

Josep Rost Bagudanch

Directors: Pere Pons Ferran; Josep M. Bas Lay

Universitat: Universitat de Girona.

Departament: Departament de Ciències Ambientals.

Data de defensa: 8-06-2011

Format de la tesi: Compendi d'articles. Cinc articles científics en anglès. Resum, introducció, resultats i discussió general en català.

L'objectiu de la tesi és analitzar l'efecte de la transformació de l'hàbitat que suposa la gestió forestal postincendi sobre els ocells en pinedes mediterrànies, a di-

ferents nivells: d'espècies, de comunitat, i d'ecosistema, sobre el procés de dispersió de llavors de plantes que duen a terme alguns ocells frugívors. La tala dels arbres cremats amb finalitats principalment comercials és el principal factor que determina la composició d'espècies d'ocells després d'un incendi forestal, amb la substitució d'ocells forestals per espècies lligades a espais oberts, algunes de les quals presenten una situació de conservació desfavorable a Europa. Per altra banda, els pilons de branques construïts amb restes de tala afavoreix la presència d'ocells dispersors de llavors, i aquestes estructures també presenten una pluja de llavors més elevada que altres microhàbitats, i una abundància més gran de plantes dispersades per ocells, per la qual cosa es recomana la seva construcció.

PAISATGE I MODELS URBANS CONTEMPORANIS. LES COMARQUES GIRONINES (1979-2006): DEL "DESARROLLISMO" A LA GLOBALITZACIÓ

Juli Valdunciel Coll

Director: Joan Vicente i Rufí.

Universitat: Universitat de Girona.

Departament: Departament de Geografia.

Data de defensa: 14-06-2011

Format de la tesi: Tesi de format clàssic escrita en català. Té un total de vuit capítols a part d'una introducció i conclusions finals.

Aquesta tesi doctoral conté una anàlisi quantitativa i qualitativa dels canvis en la forma i el paisatge urbans a les comarques gironines entre 1979 i 2006. La part teòrica situa la recerca en el marc del fenomen de la ciutat dispersa i parteix de la

hipòtesi de la convergència cap a un model urbà global. La part empírica demostra aquest pressupost a través de l'estudi dels 522 plans parcials d'urbanisme aprovats durant aquest període. Els resultats permeten validar la consolidació del fenomen de la ciutat dispersa en tant que explosió de l'espai urbanitzat, difusió de la urbanització sobre el territori i aparició d'un nou paisatge cada cop més genèric, format per tres grans tipologies morfològiques: eixamples, urbanitzacions i polígons d'activitat econòmica. Tot plegat posa de manifest les mancances que ha tingut el planejament per ordenar el creixement urbà, el debilitament de la ciutat com a projecte públic i una degradació del model de ciutat mediterrània.

Lluís Benejam Vidal

HISTÒRIA

ESPOLLA

Enric Bassagoda Pineda i Eduard Puig Vayreda

Girona, «Quaderns de la Revista de Girona», núm. 158. Sèrie Monografies núm. 91. Diputació de Girona / Obra Social La Caixa, 2012. 96 p.

El poble d'Espolla ja té la seva corresponent monografia d'història local de la també històrica col·lecció, amb 25 anys d'incansable i fructífer rodatge, dels «Quaderns de la Revista de Girona».

La monografia ofereix un compendi i una mena de presentació o d'introducció del patrimoni cultural del terme municipal d'Espolla, és a dir, els mínims

indispensables per conèixer la identitat i les idiosincràsies del poble d’Espolla.

No cal dir que els autors són bons coneixedors d’Espolla, i vinculats directament al poble, aspecte que garanteix el coneixement del medi. La solvència i la professionalitat en la capacitat per a la investigació i la síntesi la hi posen ells, per una banda amb dosis d’experiència i per l’altra d’empena. En tot cas, es tracta de personalitats ben conegudes i reconegudes arreu de la comarca i més enllà en el camp de la història i la cultura empordaneses, a través de l’Institut d’Estudis Empordanesos, entre d’altres institucions, mitjans i plataformes de difusió cultural.

Tot i les relativament estrictes normes de redacció i organització de la col·lecció, d’altra banda necessàries per donar una unitat i uniformitat a les monografies, es presenta una selecció i una síntesi del passat i el present del poble d’Espolla, com si d’un procés de destil·lació del poble d’Espolla es tractés. Al marge de comparacions relatives al món de la vinya, cal destacar la dificultat i la complexitat de resumir, ordenar, qualificar i sintetitzar la diversitat de les històries dels pobles. I això només és possible amb molta dedicació, constància, bona documentació, coneixement i estima pel poble d’Espolla, que és, com dic, el que es destil·la de la seva lectura.

Al llarg dels quaranta-tres monolòtics i estrictes capítols, però val a dir que també mal·leables, hi trobem una passejada per la història més antiga del poble, de la prehistòria fins al segle XIX, i una parada i fonda al segle XX, amb diferents tastets d’elements del patrimoni arquitectònic destacats, dels personatges il·lustres, de les fonts econòmiques

principals i de l’evolució urbana i socio-cultural, tot ben emmarcat pel fet fronterer i pel conreu de la vinya i l’olivera. Aquesta obra, a partir d’ara, es converteix en el primer referent per aproximar-se a la realitat i a la història d’aquest poble empordanès, el primer pas per endinsar-se a la seva gent, el seu paisatge i les seves tradicions.

Un dels aspectes que ens han interessat són les detallades referències als històrics litigis fronterers entre pobles veïns, que ens han fet pensar en les restes arqueològiques d’aquells conflictes, ens referim a les fites encara actualment existents entre el coll de Dona Morta i el coll de la Llosarda que delimiten “Requesens-Cantallops” de “Baussitges-Espolla”.

Si ens fixem la tasca de fer una ràpida mirada destacaríem, sens dubte, per la seva rellevància, diversos punts. En primer lloc, les referències a la riquesa d’Espolla en el camp del megalitisme neolític, que consta de nou dòlmens i un menhir. En segon lloc, les explicacions sobre les poblacions històriques i disperses de la part més muntanyosa del terme, amb el seu ric patrimoni arquitectònic, a la zona de Baussitges i dels Vilars. En tercer lloc, l’anàlisi documental de la “Taba de la Gabella”, de l’Arxiu Municipal d’Espolla, en relació amb l’administració de productes bàsics o “estancats”, que dona una detallada informació sobre molts detalls de la vida quotidiana del poble entre final del segle XVIII i principis del XIX. També són dignes d’esmentar els capítols dedicats a la importància del paisatge, amb la creació, el 1986, del Paratge Natural d’Interès Nacional (PNIN) de l’Albera i de la seva corresponent marca cultural,

patrimonial i turística, amb seu a Espolla, i de l'arquitectura popular, fruit de l'agricultura i la ramaderia. Dins aquest darrer apartat, potser també calia una referència a la mobilització ciutadana, a través sobretot de l'Associació Respec-tem l'Albera (ARA), creada a Espolla el 2006, però que aviat va rebre adhesions i associats dels altres pobles de l'Albera per afavorir el manteniment del paisatge tradicional i el turisme cultural en lloc d'apostar per la indústria edifica, un debat que s'ha situat en el centre de la vida política i de l'opinió pública i que encara no està resolt del tot, ni a Espolla ni a la resta de la comarca.

En següent lloc, però no per això menys rellevant, els referents a l'escolarització del poble, amb la figura del mestre Antoni Balmanyà i Ros (1846-1915) i un repàs per les tradicions, festes populars i activitats culturals, com l'existència de la revista *La Verna*, cronista de la vida local des de 1995, o la trobada de cantadors, amb el seu concurs de nyacres i cant improvisat, vinculat inicialment a la Fira de l'Oli, i, actualment, punt de referència arreu de Catalunya, organitzada per la l'Associació Cultural "La Fraternal", l'Ajuntament d'Espolla i l'associació del foment del glosat "Cor de Carxofa". Una petita referència a la cacera i les seves repercussions socials i culturals hagués complementat molt bé les tradicions populars d'Espolla.

Finalment, cal assenyalar també les referències al contraban i al pas de refugiats durant el segle xx, sobretot entre 1936 i 1952, pels passos fronterers espollencs, des del coll de l'Estaca al coll de Banyuls passant pel coll de la Massana, el coll del Pal i el coll de les Eres, amb l'especial episodi de 1949, amb la mort de dos guerri-

llers que fugien cap a França, i que, encara actualment, tot i els homenatges i reconeixements, rep un tractament social i cultural relativament incòmode.

I, al marge d'aquest seguit de punts, els autors fan especial menció a la vinya i l'olivera, i mostren l'estreta vinculació entre aquest cultiu, el paisatge i el passat i el present d'Espolla, que es cristal·litza amb la importància del Celler Cooperatiu, els productes vitivinícoles produïts al poble i l'actual i exitosa Fira anual de l'Oli i l'Olivera. També s'hi esmenta, com no podria ser d'altra manera, la perspectiva espollenca dels conflictes bèl·lics d'àmplia afectació al país i les informacions bàsiques sobre l'antiga Societat de Socors Mutus "La Fraternal", l'Església parroquial de Sant Jaume, les ermites de Sant Martí de Baussitges, Sant Genís Desprac, Sant Pere dels Vilars i la dubtosa, per manca de documentació, Santa Maria de Corbera.

Ras i curt, una nova, actualitzada i molt bona aportació a la historiografia local de l'Empordà i en concret del vessant sud de l'Albera.

Miquel Serrano

POST MORTEM. LA VINYA DEL FUSTER: L'ESPai FUNERARI DE LA UILLA DE TOLEGASSOS (VILADAMAT, ALT EMPORDÀ)

Josep M. Nolla, Josep Casas, Victòria Soler, amb la col·laboració de Joaquim Grau Girona, Institut de Recerca Històrica, Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria, 2012, 203 p.

S'ha fet realitat un vell somni. La publicació de la monografia de la Vinya del

Fuster, que correspon al cementiri que utilitzaven els habitants de la vil·la romana de Tolegassos, que se situa pocs metres en direcció sud-est, a l'actual terme municipal de Viladamat, tanca el cercle pel que fa a l'estudi complet d'un establiment rural, expressió que, ben cofois, utilitzen abastament els mateixos autors.

En efecte, com el cicle vital d'un organisme viu, que neix, creix, envelleix i finalment mor, la vil·la de Tolegassos, un dels pocs jaciments arqueològics de casa nostra excavats en la seva totalitat i del qual en coneixíem la seva evolució completa: les fases inicials, les reformes i ampliacions, les crisis i l'abandonament final, ha tancat el seu cicle vital amb l'espai funerari que va utilitzar durant segles, mentre els vius treballaven i suaven al camp, tot esforçant-se per sobreviure.

Els excavadors de la necròpolis, en Pitu Casas i la Victòria, en Josep Maria Nolla, en Joan Colomer i en Turón, juntament amb altres col·laboradors esporàdics, entre els quals tenim el plaer de comptar-nos-hi, han posat al descobert un conjunt de 119 sepultures que formaven aquest cementiri. La seva ocupació va durar més de tres-cents anys, des d'època augustal fins al segle III dC, i les tombes es reparen en 36 incineracions, les més antigues, ritual que desapareix a inicis del segle II, i 83 inhumacions.

La part central de l'estudi el trobareu en els capítols 4, 5 i 6. El primer d'aquests és un estudi que s'ocupa de les pràctiques i els ritus funeraris i en el qual s'expliquen la tipologia i les ofrenes que procedeixen de les cremacions i de les inhumacions. En les primeres destaquen uns objectes molt específics, com ara, ungüentaris, llànties, claus i agulles i les

monedes. Les inhumacions són més complexes, tant per tipologia com per la informació que se'n pot extreure, com seria l'orientació cardinal dels difunts i la seva deposició o l'existència de tombes familiars, amb diversos individus. La mateixa estructura de la tomba, feta sovint amb teules o, en el cas d'infants, usant les àmfores com a caixa mortuòria, ja proporciona informació. Les ofrenes funeràries de les inhumacions són, però, les que aporten la major part de la informació complementària, com ara la seva col·locació, tot i que són especialment importants per la cronologia que aporten, ja que, a més a més de petxines, estan formades per llànties, monedes (pervivència del costum de posar amb el mort l'òbol de Caront, que ha de servir per pagar el viatge en barca que travessa el llac Estix per tal de conduir l'esperit al món dels difunts) i tota una sèrie de peces ceràmiques, fines o comunes, locals o importades, amb un ampli repertori de tasses, gots, bols, gerres, cassoles, morters i gibrells. També és corrent la presència d'objectes de vidre i metàl·lics de ferro i bronze.

El capítol 5 està dedicat a explicar la informació de l'estudi antropològic de les restes humanes, lògicament extreta de les inhumacions. És prou interessant veure, en les que ha estat possible la seva determinació, el repartiment homogeni per sexes, 24 dones i 23 homes i, si observem els resultats per composició d'edats, veurem que domina el nombre de joves i adults, d'entre els 14 i els majors de 25 anys. Els homes arribaven a una edat més avançada, segurament per la incidència que tenien els parts sobre la mortalitat femenina. El curt nombre d'infants presents entre les

tombes de la necròpolis fa pensar, com s'ha constatat en altres casos, que el seu enterrament s'hauria produït dins l'àmbit de la llar. Per altra banda, l'evidència de diverses patologies en moltes de les restes humanes ens parlen d'una vida molt dura i des d'una edat primerenca, amb dèficits alimentaris i una exigència física molt feixuga i continuada, que es tradueixen en la presència de fractures, inflamacions de les extremitats, processos infecciosos i deformitats òssies.

En el capítol 6 trobareu el catàleg detallat de cadascuna de les sepultures, amb fotografies i planimetries de cada tomba i l'estudi tipològic de tots els objectes que han aparegut en els acompanyaments.

En el capítol següent, s'expliquen unes troballes realitzades a l'anomenat Camp de l'Ylla, que se situa a 125 m en direcció sud-oest de la vila de Tolegassos i, per tant, associades a ella. Es tracta d'un nínxol allargat que contenia una gerra de ceràmica comuna amb un ou de gallina al seu interior i una mandíbula d'ovicàprid al costat. Aquesta troballa és interpretada pels autors com el testimoni funerari d'un no nat, d'un fetus mort abans o just després del part, i enterrat a part del cementiri general.

A més a més dels aspectes que hem anat exposant, les conclusions d'aquest estudi permeten assajar aspectes de demografia antiga, terreny sempre relliscós i difícil. A partir del període d'ocupació i la quantitat de tombes es proposa l'existència d'una o dues famílies vivint a Tolegassos de manera continuada, amb un nombre d'entre 8 o 10 persones, tot i que amb les oscil·lacions pròpies de les feines diferents segons les temporades de l'any s'havien de desenvolupar. Pel

que fa a aspectes de costums, el cementiri de Tolegassos no s'allunya dels estàndards que coneixem en el territori. Per damunt de tot destaca la modèstia del cementiri i la gran simplicitat dels seus elements. No està definida per cap mena de tanca, sinó que es troba disposada seguint un camí, no hi ha aparegut cap mena d'inscripció ni cap element ornamental que destaquí una tomba pel damunt d'una altra. En definitiva, és una mostra excel·lent d'un cementiri rural, com s'ha viscut a casa nostra fins fa quatre dies a pagès, sense estridències, on s'enterraven les persones que vivien i treballaven en els afers quotidians d'una explotació agrícola al rerepaís del municipi d'Empúries.

Joaquim Tremoleda

CIUDADES ROMANAS DE HISPANIA. EMPÚRIES. MUNICIPIUM EMPORIAE

Xavier Aquilué Abadías, editor

Roma, "L'Erma" di Bretschneider, 2012, 187 p.

La col·lecció «Ciudades Romanas de Hispania», fundada pel desaparegut Xavier Dupré i dirigida per Francisco Beltran, acaba de dedicar un volum a la ciutat d'Empúries. Fins ara s'han publicat títols com Còrdova, Mérida, Tarragona, Saragossa i Itàlica-Santiponce, i aviat Cartagena i Barcelona, que són en preparació. L'edició, feta a Roma, amb tapa dura i ben il·lustrada, és a càrrec de "L'Erma" di Bretschneider, sota la responsabilitat de Roberto Marcucci. El volum d'Empúries ha rebut el patrocini

de la Fundació Elsa Peretti, que resideix a Sant Martí Vell, a la qual el jaciment romà deu la seva participació en la restauració de les termes públiques.

El llibre s'estructura en diversos capítols, seguint la línia de la col·lecció, en els quals han col·laborat autors que coneixen molt bé el jaciment, ja sigui directament vinculats a l'equip d'investigació que hi treballa o bé perquè han tingut relació amb projectes anteriors. Ens referim, per ordre d'aparició, a Xavier Aquilué, Alberto López Mullor, Pere Castanyer, Marta Santos, Joaquim Tremoleda, Josep Maria Nolla, Eva M. Koppel, Marc Mayer, Pere P. Ripollés, Jordi Pardo i Carme Oliveras. L'obra, com bé diu l'exconseller Joan Manuel Tresserras a la presentació, pretén donar, tant als especialistes com a la resta de persones interessades, una visió de conjunt sobre l'estat actual del coneixement que es té sobre l'Empúries romana.

Aquilué, director del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries entre 1997 i 2010, fa una completa introducció històrica, que arranca des de la ciutat grega, escollida el 218 aC com a base de la penetració romana, en tant que ciutat aliada. En el capítol fa una síntesi des del campament romà del II aC, passant per la possible ciutat federada, independent políticament i jurídica de Roma, fins a la creació d'una ciutat de nova planta a principi del segle I aC, la superfície de la qual s'estima en unes 22,50 ha, que acabarà per unificar-se amb la vella ciutat grega en època d'August, sota una administració única com a *municipium* de dret romà. La ciutat, però, entrarà aviat en recessió demogràfica, en època flàvia, fins a la seva decadència i total abandonament a la segona meitat del III dC.

Alberto López Mullor, arqueòleg de la Diputació de Barcelona i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, fa una història de la investigació, començant per la historiografia dels segles XV i XVI, i els primers treballs arqueològics de mitjan segle XIX, en el marc de la recerca d'antiguitats i el col·leccionisme, fins a l'inici de les primeres excavacions sistemàtiques l'any 1908. A partir d'aquí aprofundeix en les diferents etapes i la direcció de la recerca, i dona dades sobre les zones en què s'ha anat centrant la investigació i quins són els resultats i les publicacions que se'n deriven.

Ja en el terreny concret de les evidències arqueològiques de la ciutat, Aquilué exposa el marc global de la topografia i l'evolució urbana dels diferents assentaments. El capítol contextualitza en l'espai geogràfic el pas des de la primera instal·lació urbana a Sant Martí d'Empúries fins a la Neàpolis, fent referència també als ports i principals edificis de la ciutat. En el capítol següent el mateix Aquilué, juntament amb Pere Castanyer, Marta Santos i Joaquim Tremoleda, del MAC-Empúries, se centren en les principals construccions conegudes de l'arquitectura oficial de la ciutat: les muralles, el fòrum i les termes públiques de la insula 30. En fan una completa descripció de l'arquitectura i dels treballs que s'hi han fet, tot molt ben il·lustrat amb planxes i fotografies.

Joaquim Tremoleda, per la seva banda, dedica un capítol als edificis d'espectacles, com són l'amfiteatre i la palestra, situats fora muralles, al sud de la ciutat. Malgrat que les excavacions són antigues, de mitjan segle XX, en fa una revisió de les troballes i la seva cronologia,

així com de l'estructura dels edificis i del mòdul emprat en les seves construccions, tot acompanyat de plantes i restitucions inèdites.

De nou Marta Santos, bona coneixedora de l'arquitectura domèstica empòritana, analitza la implantació dels models itàlics en les construccions privades i els programes decoratius ja des del segle II aC, tant en els habitatges més senzills com a les cases més notables. Continua amb el desenvolupament de les grans *domus* en època augustea, que també s'ajusten a les tendències existents en l'arquitectura residencial del món itàlic, per acabar referint-se a les reformes que pateixen durant els segles I i II dC.

Pere Castanyer reprèn la seva participació dedicant un nou capítol a l'organització del paisatge funerari en època romana, des de l'aprofitament de les necròpolis gregues fins a la creació de noves àrees, totes elles al voltant del recinte urbà i ran de les principals vies d'accés. Constata els canvis en els rituals funeraris, l'evolució dels tipus de tombes i aixovars, sempre seguint un ordre cronològic i incorporant el resultat de les darreres excavacions i revisant les antigues. Acompanyen el text imatges dels materials més interessants recuperats en les tombes.

Josep Maria Nolla, de la Universitat de Girona, analitza el territori d'Empúries, l'*ager*, i els principals establiments rurals que s'ocuparen de la seva explotació agrícola des de segon quart/mitjan segle II aC, alguns dels quals evolucionaran cap a les vil·les de principi del I dC, mentre altres desapareixeran. A continuació se centra en la fundació de vil·les de tipus itàlic a la primera meitat del segle I aC i la seva expansió en temps d'August, i fa referències concretes a les més conegudes i estudia-

des. Finalment, analitza la incidència que aquest model d'explotació té sobre la decadència d'Empúries a mitjan/final segle III dC, i com en algun cas es manté estable al llarg del IV i V, fins abandonar-se a partir de la segona meitat del segle V i mitjan VI.

Quant a restes materials recuperades al llarg de les excavacions, Eva M. Koppel, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, recull les principals escultures, les descriu en el marc del lloc on es féu la troballa i en revisa la cronologia, tot acompanyant-ho d'un inventari. Marc Mayer, de la Universitat de Barcelona, fa una classificació de les més de 225 inscripcions que es conserven, a partir del contingut del text i la tipologia. Pere P. Ripollés, de la Universitat de València, s'ocupa de la numismàtica, començant breument per les emissions gregues i els bronzes de l'legenda ibèrica, per acabar centrant-se en les emissions romanes provincials, des d'August fins a Calígula, en el seus encunys, llegendes, pes, marques i contramarques.

Per acabar, Jordi Pardo, que fou comissionat de l'Organisme Autònom Conjunt Monumental d'Empúries (OACME) i avui gestor de projectes culturals, incideix en el valor del jaciment com a museu a l'aire lliure, en tant que parc arqueològic, i fa una visió sintètica de l'evolució dels museus construïts. Comença fent referència al col·leccionisme, tant en mans de privats com de museus d'arreu de l'Estat, per acabar amb la formació del museu monogràfic d'Empúries, en el qual s'exposen els materials procedents de les excavacions, i els seus successius emplaçaments fins arribar a les obres més recents, que han donat lloc al museu que coneixem avui dia.

Cal destacar, finalment, el molt complet i útil recull bibliogràfic, a càrrec de Carme Oliveras, al qual podem recórrer per a ampliar el nostre coneixement, i les darreres pàgines, dedicades, en bloc, a il·lustracions a tot color.

Anna Maria Puig Griessenberger

LA CONSTRUCCIÓ NAVAL A LA CORONA D'ARAGÓ. CATALUNYA (SEGLES XIII-XV)

Marcel Pujol i Hamelink

Barcelona, Editorial Base, 2012. 270 p.

Amb una versió de títol en coberta considerada per l'editorial més comercial ("La construcció naval a Catalunya durant l'edat mitjana"), tot i que la portada manté l'original, aquest assaig fou el finalista del premi d'història de Catalunya "Santiago Sobrequés i Vidal", guanyat per una "vaca sagrada" com el mediàtic Paul Preston, doctor per la Universitat d'Oxford i catedràtic de l'elitista London School of Economics. Aquest guardó és un reconeixement a la trajectòria del millor historiador marítim que avui en dia hi ha a Catalunya. El professor Pujol és el millor expert en aquest camp atesa tant la seva brillantor intel·lectual com el caràcter transversal dels seus treballs.

Dins la història marítima, aquest autor rosinc ha tractat els períodes antic, medieval i modern. A més, tant la seva experiència en recerca d'arxiu com en el terreny de l'arqueologia subaquàtica és molt dilatada. També el seu camp temàtic és d'allò més variat: construcció naval, pesca, ports, comerç marítim,

guerra al mar, metodologia arqueològica, iconografia, etc.

Aquest meritori treball és tant sols un avanç parcial i amè de la seva tesi doctoral que es centra molt en la construcció del buc, tot deixant de banda altres aspectes com l'arbrada o l'aparell, que apareixeran a la seva futura tesi. Cert és que Pujol podria ser doctor ja fa anys per alguns dels seus treballs. Penso, i tan sols és un exemple, en una història de la pesca a Roses durant l'Antic Règim, beca de recerca del Patronat Eiximenis de l'any 2008 encara inèdita, que té cos acadèmic per haver estat perfectament un excel·lent examen de grau de doctor. Allò que és inaudit a dia d'avui és que una aportació tan important a la histografia no sigui un llibre imprès amb cara i ulls. Tant la Diputació de Girona, de qui depèn l'esmentat patronat, com l'Ajuntament de Roses, per l'àmbit geogràfic de la recerca, han publicat durant aquest període obres que, amb tots els meus respectes, no arriben ni a la sola de les sabates a aquest treball.

Tan sols em queda felicitar l'autor i recomanar la seva lectura.

Pablo de la Fuente

ELS MARGARIT DE CASTELL D'EMPORDÀ. FAMÍLIA, NOBLESA I PATRIMONI A L'ÈPOCA MODERNA

Manel Güell

Barcelona, Fundació Noguera, 2011. 779 p.

D'aquest llibre no se n'ha d'esperar aportacions cabdals a les figures del cardenal renaixentista Jeroni Margarit de

Pau o del dirigent català Josep de Margarit, en canvi, però, aquestes figures són situades dintre de les famílies Margarit i el seu patrimoni durant més de cinc-cents anys i tretze generacions, a més de les tres generacions franceses que els succeïren. A través de la família Margarit i els seus entroncaments familiars i patrimonials es dibuixa una part important de la trajectòria de la noblesa a la Catalunya d'època moderna.

Una família que té el nucli inicial en terres empordaneses, a Castell d'Empordà, d'on eren senyors de castell, que per enllaços familiars s'estendrà per terres altempordaneses, això com a resultat de l'enllaç amb la família Gallart, que li reportarà terres, drets i rendes a Sant Feliu de la Garriga, Viladamat, Palau-borrell, Empúries, Cinc Claus, les Corts, Vilanera, els Recs, Montiró i Pelacalç. Unes rendes que barregen els diferents components de la renda senyorial: drets jurisdiccionals, ni que sigui en senyoria compartida (com passa a Pelacalç amb els Caramany, amb qui tenien el domini del terme en indivís), delmes i parts de delmes, dominis directes (amb establiments emfitèutics a mig quintar per vesana a Sant Feliu de la Garriga o Pelacalç ja a final del segle XVII i segle XVIII) i masos, els quals eren cedits a masoveria. El casament entre Pere de Margarit de Vallseca, senyor de Castell d'Empordà, el 1540, amb Jerònima de Gallart, senyora del castell de Sant Feliu de la Garriga, estarà en l'origen d'aquesta agrupació patrimonial. D'aquesta branca troncal, en destaca l'actuació de Leandre de Margarit i Almar, que va fer testament a casa dels Bassedes de Figueres, on va morir el 1638, una de les famílies burgeses honrades i més tard de cava-

llers que formaran part del bàndol dels Margarit i que, com ells, també s'exiliaran als Comtats després de 1652. Leandre de Margarit havia casat, el 1591, en segones núpcies amb la pubilla Jerònima de Vilanova Desvern, de Girona, família que entroncava, entre d'altres, amb els Caramany de Sant Pere Pescador. Aquest casament va aportar al patrimoni Margarit: un mas a Sant Tomàs de Fluvià, el terçó del delme de Ruïlles, a la parròquia de Mieres, una casa a Sant Pere Pescador, amb uns béns mobles valorats, segons l'inventari post-mortem de 1623, en 2.472 lliures, també drets dominicals i el domini directe sobre la notaria d'Amer, la lleuda de grans i del peix de Girona, l'heretat Llabià a Torroella de Montgrí, i algunes altres propietats a Sant Sadurní de l'Heura, Verges i Corçà.

El 1620, Josep de Margarit casa amb Maria de Biure. A partir d'aquell moment, el cognom Biure es posa davant del Margarit, en prova evident que el patrimoni Biure era superior. El patrimoni Biure estava radicat a la vila i castell de Vallespinosa (Conca de Barberà), i contenia, entre d'altres, les baronies de Vellverd, les carlanies de Pontils i Santa Perpètua de Gaià, la torre de Biure (Seròs), la baronia d'Artesa de Segre, la baronia d'Aguilar (Solsona), Preixens, Mijanell i la quadra de Gorga (l'Urgell), l'entrada en possessió porta els Margarit a allunyar-se de l'Empordà, molt abans que haguessin d'exiliar-se.

Amb Josep de Margarit de Biure (1602-1685) "la família toca sostre, arriba al zenit en prestigi, influència política, possessió de títols i de béns, i ingressos econòmics" (p. 325-326). El lloc de naixença dels fills de Josep de Margarit

marcarà clarament el canvi patrimonial i el centre dels interessos familiars: el fill gran neix a Barcelona, la resta de fills a Vallespinosa, i els néts i besnéts a Perpinyà. Seguirà sent senyor de Castell d'Empordà, cobrarà les rendes en totes les possessions empordaneses, a través de procuradors, que administraran el patrimoni, però ell liderarà la facció catalana profrancesa en la Guerra dels Segadors. Durant el domini francès, va ser prestigiats amb títols, el de marquès d'Aguilar li va ser concedit el 1648, que va mantenir. L'anada a l'exili va suposar, en temps de guerra, la confiscació dels béns en terres del rei catòlic i compensat pel rei de França amb rendes i béns dels qui, als Comtats, havien optat per la monarquia hispànica. En temps de pau, els Margarit seguien defensant els seus béns en terres catalanes. Fet i debatut, al final les rendes es van traslladar en terres del rei de França, on els successors dels Margarit, els Bon, marquesos d'Aguilar, el 1789, eren la segona renda més alta del Rosselló, només per sota dels Oms. I encara van mantenir les possessions, entre d'altres llocs, a l'Empordà.

Però, en el segle XVIII, els Margarit, ara Biure, experimenten canvis significatius. "Són un dels principals llinatges del país, hegemònics en el seu context" (p. 389). Ara allò que els pertoca és la baronia de Montagut (provinent d'una branca dels Cruilles), composta per la baronia de Castellfolit de la Roca, i els castells i llocs de Montagut, Mont-ros, Begudà, Sant Joan les Fonts i Castellar, i també la de Mosset. La biologia hi va fer més, i a final del segle XVIII, la família Margarit va esdevenir de Bon de Montpeller.

El llibre reflecteix la trajectòria d'una família de la noblesa catalana, feudatària del bisbe de Girona i també dels comtes d'Empúries. En allò que família vol dir: nom i patrimoni. Un origen empordanès, una expansió considerable, un trasllat forçós a l'altra banda de l'Albera i una culminació francesa. La base documental que ha fet possible aquest estudi és la reconstrucció de la documentació familiar des de la segona meitat del segle XVII per mantenir i recuperar les rendes segregades després de 1652. Sens dubte, aquesta documentació ha estat primordial, sobretot per fer possible la reconstrucció genealògica, que es presenta al llarg del text. Acaba amb una transcripció de textos, no tots amb la singularitat suficient. Allò, però, que cal fer referència és que estem davant un llibre que explica el desenvolupament del patrimoni i la família dels Margarit. A vegades, però, amb l'intent de fer arrencar el patrimoni des dels seus orígens i mostrar l'evolució en relació amb el gènere, es porten a terme digressions que dificulten la lectura. Els parèntesis han de ser curts. A voltes, hi ha repeticions com a resultat d'un índex que peca d'excessiu. Amb tot, estem davant d'un llibre que serà citat per la documentació que aporta, però també perquè permetrà situar altres famílies i patrimonis que van seguir trajectòries paral·leles, i algunes oposades, que no sempre s'han pogut relacionar amb la documentació treballada, pensem, per exemple, en les famílies Bassedes, Caramany, Llupià o Oms. La documentació utilitzada dóna per al que dóna, que no és poc.

Pere Gifre Ribas

DELMES, CENSOS I LLUÏSMES. EL FEUDALISME TARDÀ A LA CATALUNYA VELLA (VEGUERIA DE GIRONA, S. XVI-XVII)

Pere Gifre Ribas

Girona, ARHCG, Documenta Universitària, 2011, 267 p.

Fins que a la fi dels anys setanta i principis dels vuitanta no es va popularitzar el concepte de *feudalisme tardà*. La historiografia europea havia bandejat l'estudi de les dinàmiques socials i les relacions de producció i propietat que caracteritzaren la vida al camp durant els segles moderns, així com el procés de transició des del feudalisme medieval cap al tipus de producció capitalista. La desaparició de la servitud pagesa a l'Occident europeu en el decurs dels segles XIV i XV s'interpretava com una superació total del feudalisme medieval. L'aparició a escena de l'anomenat debat Brenner –que basava bona part de la seva argumentació en el cas català–, així com les aportacions d'autors com Peter Kriedte i Guy Bois, van permetre fixar el focus de l'atenció dels historiadors en aquests aspectes i descobrir una realitat molt més complexa i menys lineal.

En el cas particular de Catalunya, la sentència arbitral de Guadalupe de 1486, havia estat vista tradicionalment com un moment de trencament en la història de les relacions socials al camp català. Jaume Vicens Vives la interpretava com una victòria pagesa que posava el punt i final al feudalisme a casa nostra. En els anys vuitanta, però, i a l'escalf dels nous enfocaments historiogràfics que emergien a nivell europeu, sorgirà una nova línia interpretativa, encapçalada per Eva

Serra, que qüestionarà les tesis de Vicens i veurà Guadalupe com quelcom menys transcendent. En primer lloc, es qüestionarà la visió optimista d'una victòria pagesa –en la mesura que una part important de les reivindicacions pageses no hi foren ateses– i, en segon lloc, es remarcarà la persistència durant els segles XVI i XVII de bona part de l'edifici feudal, amb els seus drets jurisdiccionals i de propietat en bona part intactes.

Les recerques portades a terme en els darrers anys per Pere Gifre entronquen amb tot aquest corrent revisionista de les tesis de Vicens i ens ofereixen una visió més complexa –o menys optimista, tant se val– de les relacions socials al camp català en els primers segles de l'època moderna. I al mateix temps, en remarquen el dinamisme, defugint aquelles visions que tradicionalment entenen les societats rurals d'Antic Règim com cossos estàtics, immòbils. El llibre que presentem, fruit de molts anys d'investigacions, és doncs una aportació imprescindible per entendre el sistema de relacions socials al camp català post Guadalupe, per veure què quedava en peu en els segles XVI i XVII del feudalisme medieval –especialment pel que fa a la renda feudal– i per quines vies i a través de quins xocs de forces aquest feudalisme es va anar erosionant. És a dir, com diu el mateix autor, “es tracta d'acudir a les realitats històriques” per tal de construir un marc que reflecteixi la complexitat i el dinamisme de les estructures socials a la Catalunya moderna, fugint d'apriorismes i de teories de laboratori que “no sempre acaben de funcionar en els marcs particulars de recerca”.

Delmes, censos i lluísmes és un treball que beu de múltiples recerques anteriors de l'autor, especialment de la seva

tesi doctoral, presentada a la Universitat de Girona l'abril de 2009 sota el títol *En la prehistòria dels hisendats. De senyors útils a propietaris (Vegueria de Girona, 1486-1720)*. Dividit en cinc capítols, el llibre abraça una cronologia basada en els primers segles moderns, especialment en el que Gifre denomina *el segle XVI llarg*; és a dir, el període que arrenca de la sentència arbitral de Guadalupe de 1486 i s'allarga fins a les Corts de 1599, en les quals s'aprovà com a capítol de cort el delmar en garba. El segle XVIII, per tant, queda fora del marc temporal i només apareix puntualment per tal de remarcar tendències i punts d'arribada en els diferents processos de canvi iniciats anteriorment. Pel que fa al marc geogràfic, el llibre parteix de la base que només a partir de l'anàlisi d'uns "espais concrets es poden apreciar nítidament les relacions socials". És per això que, partint de l'àmbit general de la vegueria de Girona, en el text, en funció del que es vol estudiar, el focus d'atenció es posa sovint en àmbits més reduïts territorialment (parròquies, senyories, ardiaconats...). En aquest sentit cal remarcar que l'Empordà i especialment el comtat d'Empúries constitueixen un marc d'estudi amb un pes notable, preferentment a l'hora d'abordar la qüestió dels drets jurisdiccionals i la conflictivitat que se'n derivava.

Pel que fa al contingut, els dos primers capítols intenten dibuixar l'escenari que es deriva de Guadalupe a fi i efecte de demostrar que més enllà del que significà l'abolició dels mals usos en el terreny de l'estatus jurídic dels pagesos en relació amb els senyors –i això encara no sempre tal com demostra la pervivència de la figura de l'home propi–, el text d'aquella va consolidar i reforçar l'entramat feudal, es-

pecialment els drets derivats del domini directe i jurisdiccional. En el tercer capítol s'exposa el que suposava la jurisdicció en termes de drets per als senyors, simbolitzada en la pervivència d'una justícia senyorial basada en l'exercici del mer i mixt imperi. El quart capítol aborda la composició de la renda feudal i la seva capacitat de resistència enfront de la lluita pagesa. És precisament la renda feudal la que, legitimada i assegurada per Guadalupe, es convertirà en l'element més representatiu d'aquest *feudalisme tardà* dels segles XVI i XVII. Finalment, el darrer capítol es centra en la conflictivitat entre senyors, pagesos i universitats a l'entorn del pagament de la tasca i el delme, evidenciant l'enfortiment dels pagesos –sovint sota el lideratge dels senyors útils de mas–, però també la fortalesa dels senyors per defensar els seus drets feudals.

En definitiva, ens trobem davant d'un llibre molt treballat i raonat, que es fonamenta en una solidíssima recerca arxivística i que –des de la prudència– formula hipòtesis clares i documentades. Sens dubte, es tracta d'una aportació de primer ordre que permet reobrir el debat sobre el que va ser i com va evolucionar el *feudalisme tardà* a la Catalunya Vella.

Josep Colls i Comas

LA ROVIRADA – 1811

Pablo de la Fuente de Pablo, Pablo i Jordi Bohigas Maynegré
Cuadernos del Castillo de San Fernando, núm. 2. Madrid, Ministerio de Defensa, 2011. 91 p.

El Ministeri de Defensa ha editat *La Rovirada-1811*, una monografia que té

com a objecte el context i la recuperació del castell de Sant Ferran per part dels “patriotes”. La fortalesa de Figueres, a mans dels francesos des de la invasió de 1808, fou assaltada i recuperada l’abril de 1811 sota les ordres de mossèn Rovira i el general Martínez. Aquesta acció militar fou un cop dur pels plans del comandament francès i el control imperial de la guerra a Catalunya, un dels territoris on la revolta i la insurrecció contra els invasors havia pres més volada i virulència.

L’obra, escrita per Pablo de la Fuente i Jordi Bohigas, té com a fil conductor la biografia de mossèn Rovira, impulsor de la trama que permeté recobrar la fortalesa, una peça clau pel control del camí ral, la plaça militar de Roses i l’Empordà, un territori amb una gran importància geoestratègica per tenir les principals rutes comercials, d’aviuallament i de comunicació marítimes i terrestres. La col·lecció Quaderns de Sant Ferran està patrocinada pel Ministeri de Defensa —aquesta monografia ha sumat el suport del Centre d’Estudis Comarcals de Banyoles i del Consorci del Castell de Sant Ferran— i té com a objectiu la difusió de fets i personatges relacionats amb Sant Ferran i la història militar de Catalunya. La primera monografia fou dedicada a Álvarez de Castro i tingué versió catalana i castellana.

La història militar és una disciplina minoritària que en els darrers anys hauria sumat adeptes i públic interessat. Compta amb nombroses publicacions tradicionals i digitals. Entre les primeres podem citar la *Revista de historia militar*, publicació de l’Institut de Historia y Cultura Militar (MdD), que des de 1957 té la finalitat de difondre temes històrics

relacionats amb l’exèrcit i sobre el pensament històric militar. Entre les digitals en podem citar, com a exemple, *La Revista Digital de Historia Militar*, amb seu a València i amb interès per la història i pel retrat de la guerra a través de l’art, la literatura i el cinema. En l’àmbit català ha emergit amb força la revista *A Carn!*, publicació d’història militar catalana. Aquesta nasqué com un projecte personal de Manel Güell, arxiver de la Diputació de Tarragona, i està concebuda com una plataforma de participació en la qual conflueixen investigadors, estudiosos i interessats per la qüestió militar a Catalunya. Aquesta publicació s’emmiralla en la *New Military History* nord-americana, tendència que amb esperit interdisciplinari té en compte la incidència de la guerra sobre la població civil.

Tornant a la monografia, Pablo de la Fuente és autor de nombroses publicacions i destacà amb la tesi doctoral sobre les fortificacions reials del golf de Roses en l’època moderna. Així, una de les seves línies de recerca és el paper de la Royal Navy durant la guerra napoleònica. Darrerament però, s’està fent “famos” des de la palestra del Roses digital, una plataforma de participació ciutadana de la vila empordanesa en la qual és conegut pel to provocador. Des d’aquest entarimat es distingeix per una particular croada per la defensa i conservació del patrimoni monumental i cultural rosinc. Els lectors del portal electrònic s’han habituat a l’aparició de personatges com en “Triniton” o en “Ciudadelo”. Els seguidors del web informatiu poden llegir els textos vius i descarnats d’un intèrpret que crea atmosferes sorprenents que combinarien

tocs d'humor feteta, surrealisme, esperpent valleinclanesc i les cites bíbliques i dels proverbis. Bohigas ha treballat el període des de la perspectiva de l'impacte de l'ocupació napoleònica en el món rural, dins el context dels setges de Girona, i llegí una tesi sobre l'església i la ciència a la Catalunya de la Restauració.

El llibre, escrit en castellà, és una bona aproximació a Francisco Rovira –de qui els autors estan realitzant una biografia completa– i il·lustra de manera notable l'acció militar de la Rovirada. La lectura és fàcil i divertida i aconsegueixen perfilar una narració rítmica i amena. Les comparacions amb alguns conflictes i accions militars de la història –també del segle xx– ajudarien a entendre contextos i estratègies bèl·liques, unes temàtiques, generalment, poc conegudes. En certs moments traspua i es nota l'estil directe i provocador de Pablo de la Fuente que inflama el text amb un to èpic volgut, buscat i controvertit. Aquest text amb multitud de fórmules i notes d'epopeia, està amarat de mots com “gesta”, “valientes”, “heroica”, més pròpia de la literatura militar i del relat de “parte” de guerra. Per nosaltres la profusió d'aquests termes fa que la narració perdi frescor i actualitat.

Però només podem entendre la utilització d'aquest to èpic –la lllàda catalana– com a reacció i expressió provocativa davant la historiografia de la guerra del francès a Catalunya durant els setanta i primers vuitanta. Aquesta “escola” tingué certa tendència a l'estudi de les personalitats històriques col·laboradores amb l'administració i política d'ocupació francesa, i no haurien sabut llegir (o haurien menystingut) la sintonia de

gran part del poble català amb la revolta i la revolució perquè tornés Ferran VII com a monarca legítim de la corona espanyola. Davant d'aquest prejudici historiogràfic podríem entendre i explicar correctament la resposta de l'autor. De la Fuente ha sostingut en diverses ocasions (*La guerra del francès. A la frontera de l'imperi. Guerra i societat a Roses, 1773-1833*, 2009) que la guerra del Francès fou “la gran guerra patriòtica de la història de Catalunya” per la gran capacitat de resistència, organització i tenacitat dels lluitadors antinapoleònics.

Aquest fet provocaria certa urticària a altres historiadors, i més si sumem el to èpic descrit, que des d'un punt de vista nacionalista català han construït un determinat discurs historiogràfic que situa la guerra de successió i la caiguda de Barcelona com un procés unívoc d'ocupació, opressió i anorreament de la llengua i la cultura catalanes. Aquesta tendència connectaria amb el discurs “oficial” que s'ha anat construint des del catalanisme polític i que en l'actualitat impregna moltes esferes de la vida social i cultural. Aquestes narracions, per alguns doctrinàries i producte i reacció, en gran part, davant del “dogma” autoritari espanyol (dels anys del franquisme), fixarien els seus propis herois com Serrallonga, Rafel de Casanovas o Pere el Gran, amb una certa tornada a l'historicisme.

De fet estaríem davant d'un llibre de combat que reivindicaria el coneixement i reconeixement del paper històric dels catalans dels primers anys del segle XIX, oblidats, en certa manera, pels actuals discursos dominants –uns protagonistes històrics però que foren exalçats per la historiografia nacionalista liberal, la

positivista, el nacionalcatolicisme de la Restauració i, posteriorment, pel franquisme—. En aquest sentit de reivindicar els combatents, els autors afirmen que “*nuestra juventud, hoy más que nunca, necesita el ejemplo de los Rovira, Llobera, Bonal o Rimbau*”. Aquesta afirmació seria, així ho interpretem, una reivindicació de patriotisme entès com a servei, compromís i entrega a la comunitat, les seves normes, pràctiques i consuetuds. Seria l'exaltació del civisme actual, el respecte i la defensa del ciutadà de la col·lectivitat en la qual viu, de les seves convencions i sobretot de les seves lleis.

No sabríem dir si els joves necessiten l'exemple de Rovira i altres personatges històrics citats. Caldria, això sí, que tinguessin un coneixement més bast de la història –també de Rovira si es vol– i un pensament crític més esmolat. En apel·lar a la joventut no podem deixar de recordar-nos de la fórmula “pensar històricament” de Pierre Vilar, per situar els fets en les seves justes coordenades i poder-les fer extensives a tothom amb una educació adequada. Aquesta educació general o pensar històricament, que segons Vilar “hauria d'ésser essencial per a la formació dels esperits, potser és massa per als poders establerts, per a les ideologies dominants” (Congost, 2003). Així, voldríem reivindicar la reflexió i la consciència històrica com l'única manera de combatre la manera d'interpretar els esdeveniments del passat amb les claus conceptuals del present, de l'estat nacional i el nacionalisme com a filtre i òptica. I aquí radicaria la funció social més important de la història, juntament amb l'educació cívica.

I és que aquesta és una qüestió d'una importància cabdal perquè com afirma Jordi Llobet (2011) “sense una ciutadania emancipada des del punt de vista intel·lectual, tota democràcia tendeix a la plutocràcia, a la burocràcia o a les diferents i més subtils formes de totalitarisme”. És per això que el sistema educatiu i universitari està a l'ull de l'huracà? Podríem dir també, que “instal·lar-se en la ignorància suposa renegar de la democràcia i reduir-la a un simulacre” (Maalouf, 2009).

Però tornem al llibre. L'obra s'apropa a l'univers cultural i religiós del personatge. D'aquesta manera consten les referències als macabeus, analogies recurrents i de gran transcendència simbòlica. També es corrobora l'origen social dels combatents, hisendats i propietaris rurals, molts d'ells “*sucesores de los caudillos remensas*” com reblava Pella i Forgas (1883). També, com a colofó, destaca el concepte “guerra fabiana”, una “guerra” que tenia l'estratègia d'evitar el xoc frontal i mantenir accions esporàdiques i esperava que l'adversari es debilités per ell mateix. És una guerra de desgast que implica dos exèrcits –i que deixa de banda el mite de la guerrilla.

Per altra banda, els autors, entre maig i juny, participaren en un cicle de xerrades de Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany sobre la figura de mossèn Rovira. El mateix arxiu, entre el 25 de maig i 31 de juliol del 2012, acollí l'exposició “La guerra de mossèn Rovira. La sorpresa de Figueres (1811)”, una mostra que difonia la vida del brigadier i sacerdot Rovira.

Lluís Serrano

PRESONS I CASTELL. FIGUERES

Joan Ramon Inglada

Figueres, Associació d'Amics del Castell de Sant Ferran, 2012. 256 p.

En les societats actuals hi ha una tendència accelerada a amagar les presons, a eliminar de la quotidianitat un aspecte intrínsec de tota construcció humana contemporània. La sociologia i l'antropologia hi tindria molt a dir i a debatre. També, certament, la història. Parlar del fet penitenciari no és, doncs, un fet habitual i historiar-ne la seva realitat en relació amb una ciutat concreta és, certament, singular. Per això cal felicitar els Amics del Castell de Sant Ferran i especialment al malaguanyat Joan Ramon Inglada, el qual no ha pogut veure el resultat físic del seu projecte, per la iniciativa de publicar un ampli panorama del que ha suposat per Figueres, tant la fortalesa militar com espai de presidi com, tangencialment, les diferents presons civils que han existit al municipi.

Cada cop sabem més coses del castell de Sant Ferran, especialment de la seva arquitectura i de la seva història militar, però la seva funció penal restava en un segon pla malgrat la seva pràctica constant utilització com a centre de reclusió. La seva dimensió i la seva ubicació geogràfica han servit en diferents moments dels darrers dos segles com a espai idoni (i també excusa) per tancar-hi grups o persones que desafiaven l'ordre polític vigent a Espanya. Els motius de la divergència ideològica amb el poder governamental podien ser molt diferents, fins i tot oposats: des dels independentistes cubans fins als objectors de consciència, des dels militars

demòcrates sota el franquisme fins als guàrdies civils colpistes en democràcia.

El patró per empresonar col·lectius a Sant Ferran és, doncs, divers, tal com ens expliquen cronològicament i detallada els diferents col·laboradors del llibre. Cal destacar, per la seva novetat i àmplia contextualització, l'aportació de David Garcia Algilaga sobre els ñañigos i la funció de presidi colonial que se li assignà a Figueres dins l'esquema de les revoltes americanes del segle XIX que acabaren amb la pèrdua, per Espanya, de l'illa de Cuba el 1898. Carlos Díaz Capmany i Joan Ramon Inglada ens exposen, també, amb dades i plantejaments fruits de la recerca, com el Castell el 1906, via Reial Decret, va ser designat com a penal en el marc d'una reestructuració global que afectava tota la geografia penitenciària de l'estat espanyol i que s'allargà, contra la voluntat de bona part de la ciutadania figuerenca, fins a la segona república.

Així mateix, la lectura del llibre ens dona unes pinzellades sobre la funció repressora del Castell durant el darrer franquisme que continuarà dins el període democràtic amb el ja famós empresonament del colpista Tejero durant vuit anys i una nova, i darrera, utilització civil durant els Jocs Olímpics de 1992.

D'una forma menys analítica el llibre es completa, com dèiem, amb diferents visions de la realitat penitenciària figuerenca fora del Castell: des d'una visió panoràmica del que eren els espais de càstig medievals fins a la descripció del projecte actual del Puig de les Basses. És en aquest apartat on es troba a faltar una certa línia de continuïtat cronològica en l'exposició i un aprofundiment dels períodes i el seu context. Per exem-

ple, en aquests moments disposem d'una important base documental perfectament classificada a l'Arxiu Comarcal de Figueres per analitzar la presó durant tota la dictadura franquista que no s'esmenta. Ben cert, que aspectes destacats, com els presoners de guerra utilitzats per la dictadura per a la reconstrucció de ponts, carreteres i edificis durant els anys quaranta, mereixerien una monografia a part, així com tota la violència en la rereguarda de la guerra del 1936-39 que comportava empresonaments selectius.

En definitiva, publicacions com aquestes ens assenyalen la gran tasca que encara queda per fer en temàtiques locals vinculades a la subversió de l'ordre civil i polític. Caldria, per tant, iniciar una reflexió aprofundida i una recerca multidisciplinària sobre la Figueres al marge de la llei. No només descriptiva, sinó també funcional a nivell ideològic com a constructora de mecanismes de dominació i control, tot identificant les diferents respostes dels grups socials i polítics de la ciutat. Connectat amb aquest aspecte, que alguns capítols del llibre ja esmenten, i aprofitant-los com a font d'inspiració, caldria estudiar i posar sobre el mapa històric el paper que juga l'Empordà com a espai geogràfic fronterer i ben allunyat dels centres de poder ibèrics (tant Madrid com Barcelona), en un marc d'assignació de *serveis públics* poc demandats pel territori. Si alguna conclusió travessa el llibre de dalt a baix, és l'oposició generalitzada a qualsevol utilització d'espais figuerencs com a presó: des del segle XIX fins al XXI. Però, també, que aquesta oposició sempre és derrotada.

Albert Testart i Guri

ENDREÇANT LA VILA

Agustí Vehí

Figueres, Ajuntament de Figueres, 2011.
207 p.

La construcció dels estats liberals i la creació d'una societat plenament inserida en les relacions de tipus capitalista no és possible sense un sistema eficaç de control social que potenciï els elements ideològics que comporten les relacions de classe que s'estan formant. La creació de cossos armats per part de les institucions governamentals n'és una de les seves conseqüències directes. Evidentment no n'és l'única ni potser la més important, però les diferents policies i també l'exèrcit acabaran essent, en l'Europa del XIX, els instruments de darrera instància als quals recorreran les capes rectores quan l'ordre se'ls escapa de les mans i els que ajudaran a mantenir els elements de dissuasió adequats als seus interessos.

En una societat burgesa com la que s'estava conformant també a la Catalunya vuitcentista, l'espai públic havia de respondre, per damunt de tot, al respecte a la propietat sense oblidar tampoc uns criteris de comportament ciutadà d'acord a la moral que s'estava imposant lentament. Per reeixir en aquests objectius calia un sistema de seguretat que hi donés una resposta eficaç. No fou un procés senzill ni lineal. Agustí Vehí, en aquest estudi, ens presenta pas a pas i de forma minuciosa com, sota aquests criteris, es configura la creació d'un cos de vigilància municipal a la vila de Figueres. És a dir, la institucionalització de la Guàrdia Urbana el 1870 com a cos de suport en la gestió del poder administratiu local i, per tant, de l'alcalde de torn.

El treball, amb el suport d'un sòlid bagatge teòric sobre els sistemes polítics a nivell espanyol, cosa que ajuda a la correcta contextualització i amplia l'àmbit de visió, repassa els diferents models de seguretat que s'anaren succeint des de la guerra del Francès fins arribar a la consolidació d'un cos que acabarà tenint un llarg recorregut i que, sota diferents denominacions i competències, ha arribat fins als nostres dies.

Així, doncs, els anys del sexenni democràtic i sobretot la darrera guerra carlina, amb uns efectes importants a l'Empordà i a Figueres, foren el marc històric en el qual nasqué la necessitat per part de l'Ajuntament de dotar-se d'algun instrument de la seva dependència directa per garantir l'ordre públic i la gestió de la cohesió veïnal. És la demostració de la cada cop més gran complexitat en la direcció política d'una Figueres que començava a agafar la fisonomia d'una ciutat i que estava deixant ja les formes de vida més rurals que l'havien caracteritzat. D'una banda, les guàrdies rurals existents ja no servien per garantir les noves i diverses infraccions de tipologia urbana i, per l'altra, les diferents milícies en defensa de posicions polítiques, ben típiques del convuls XIX espanyol, no eren un instrument vàlid per estructurar les estrictes necessitats de convivència a l'espai públic. Aquestes eren tan sols un instrument de defensa armada i d'enquadrament militant, tal com el mateix Vehí havia estudiat en el seu treball *Torna el fusell i posa't a treballar! La Milícia Nacional a Figueres a la darrera guerra carlina (1872-1875)*.

A través de l'estudi i de la selecció de diferents materials arxivístics, com ara

memòries i correspondència municipal, l'autor ens mostra infinitud d'exemples i tipologies de diferents delictes i alteracions de l'ordre públic. Però també, molt més important a l'hora d'entendre la conformació del poder local a la ciutat, analitza les estratègies i els mecanismes que les autoritats porten a terme per consolidar la seva visió ideològica de la societat i la seva concepció del que entenen per ciutadania. És des de la plena comprensió d'aquesta dinàmica que l'estudi de Vehí ens ajuda a aproximar-nos a la Figueres de mitjan segle XIX d'una manera pedagògica i, al mateix temps, acadèmica.

Conegut, per tant, el procés real de formació intern de la Guàrdia Urbana i de tots els seus precedents, ens cal encara un nou repte per a futures recerques. Necessitem aprofundir a nivell local l'estudi de les interrelacions entre els diferents projectes de control de l'espai urbà i les seves connexions amb els grups polítics que competien per assolir el poder local. La configuració de la majoria de les diferents polítiques públiques dels ajuntaments figuerencs de les primeres dècades de l'estat liberal continuen essent un terreny desconegut.

Albert Testart i Guri

L'ASIL VILALLONGA I EL SEU TEMPS

Jordi Roig

Figueres, Brau edicions, 2011. 157 p.

Aquest llibre de Jordi Roig és un treball de síntesi i de recerca ben reeixit. L'autor ha estat capaç de donar, a un es-

tudi molt concret (sobre l'asil Vilallonga), una visió molt àmplia que fa que pugui interessar també a tothom que es preocupi mínimament per la història de la nostra ciutat. Així mateix, ha sabut combinar el rigor històric amb una exposició clara i diàfana que permet que l'obra pugui ser llegida per un públic molt ampli. En aquest sentit, la seva experiència en la redacció del llibre *Figueres. Recull gràfic 1875-1967*, publicat el 2009 li deu haver estat molt útil.

Certament Roig, en aquest llibre sobre l'asil Vilallonga, ha pogut disposar d'un material de base que a l'hora de reconstruir el passat d'una institució ciutadana no sempre és a disposició dels estudiosos. Així, en aquest cas, ja existia un estudi històric anterior. *El asilo Vilallonga*, de Joaquín Masjuan. L'obra, molt ben documentada i força extensa, fou publicada el 1981. Calia, doncs, que fos posada al dia i la commemoració de la celebració del cent vint-i-cinquè aniversari de la seva fundació era una ocasió excel·lent. El treball de Roig, doncs, ha estat doble. D'una banda, ha realitzat una feia de síntesi dels elements més importants de l'obra de Masjuan i, de l'altra (que és el gros del llibre), ha hagut d'ampliar aquells aspectes, sobretot de context històric, que el seu predecessor no havia tingut en compte, i ha hagut de fer arribar el fil històric fins als nostres dies.

L'obra de Roig s'estructura en vuit capítols. En el primer, fa una visió panoràmica del moment polític i econòmic de Figueres i de l'Alt Empordà durant el darrer terç del segle XIX. Un segle marcat per la darrera guerra carlina, la restauració borbònica, la forta implantació del republicanisme, la crisi agrícola i l'anticle-

ricalisme finisecular. El resultat és una síntesi breu i aclaridora d'un període especialment convuls.

En el segon, dedicat a les desigualtats i a la desprotecció pública a la Figueres del segle XIX, hi analitza el pas de la caritat a la beneficència, les condicions de vida dels sectors més desfavorits i els dèficits patits en l'àmbit de l'educació i en el que ara en diríem assistència social. En la redacció d'aquesta part, Roig ha pogut disposar, entre d'altres obres, d'un treball inèdit realitzat per Alfons Romero i Jordi Pla, "Vellesa i societat a l'Alt Empordà. Aproximació a una radiografia històrica (segles XIX-XX)", del qual n'ha extret les conclusions principals, que ha pogut donar a conèixer públicament per primer cop.

Els capítols tres, quatre i cinc se centren ja, pròpiament, en la història de la institució. Així, Roig analitza la personalitat del fundador de l'asil, Marià Vilallonga, i de la seva família, exponents paradigmàtics del que serien uns industrials siderúrgics d'èxit que impulsaren un mecenatge social a redós de l'església (en un context d'extrema precarietat ja exposat anteriorment). Hi repassa les primeres passes de la institució, com es feren els estatuts, la configuració de la Junta, l'arribada de les filles de la caritat i dels capellans paüls de l'asil, així com de l'acció dels que n'asseguraren la continuïtat, com fou el cas de Carles Fages de Perramon.

I, tot seguit, aborda el efectes del trasbals provocat per la guerra civil del 1936-39 (la confiscació de l'entitat, la repressió, el paper que féu d'acollida pel contingent de refugiats de guerra d'altres indrets...) per passar a l'anàlisi de l'etapa de postguerra, amb la represa de la seva activitat

assistencial a les persones de la tercera edat. En aquesta part, fa especial relleu a la figura d'un altre personatge clau, en aquella època, per a la institució: Joan M. Dalfó, que fou un altre exponent del lligam entre el món de la indústria i del comerç (en aquest cas del comerç de safrà), i el mecenatge social.

El fil de la narració històrica de Roig s'allarga fins a l'actualitat i per això hi ha pogut constatar els notables canvis que s'han hagut d'emprendre, d'entre els quals destaquen els nous estatuts de l'entitat. Per tal de reconstruir aquests darrers temps, no tan sols ha hagut de buidar l'abundant documentació existent, sinó que ha pogut recórrer també als procediments de la història oral, gràcies a la bona disposició dels membres de l'actual junta i d'alguns membres de juntes anteriors, que cita en el seu treball.

A mena de colofó, introdueix un capítol final molt emotiu dedicat a alguns dels asilats que acollí l'entitat i dels quals encara se'n preserva un record ben viu a nivell ciutadà: l'Emili López Ferrer (En "Mlíu" del bombo), en Baldiri Reglà, en Florenci Riumalló o l'Adela Rosa. El llibre compta també amb un plec d'il·lustracions que combina les imatges històriques amb algunes d'actuals realitzades per Dani Leiva.

Enric Pujol

AMB LA REPÚBLICA AL CAP I CATALUNYA AL COR. EMPORDÀ FEDERAL (1911-1938)

Anna Teixidor i Colomer Figueres, Ajuntament de Figueres (Col·lecció Juncària), 2012. 302 p.

Anna Teixidor ha bastit un treball pulcre, ben estructurat i útil. Aquest treball de recerca del Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), llegit el 2009, es transforma ara en aquest llibre que serà, sense cap mena de dubte, un dels llibres bàsics de la bibliografia empordanesa. Anna Teixidor, bona periodista, entra plenament en la història més global. Història de la premsa sí, història política també. Una de les tesis centrals del seu treball parteix de les afirmacions que Culla i Duarte fan de la premsa republicana en la història contemporània: el periòdic republicà pretenia formar i informar, però també tenia un paper organitzatiu important. L'autora no dubta i es decanta per afirmar que primer és el periòdic i després la formació política. Segur que el fil periòdic de l'*Empordà Federal* segueix l'evolució de la política empordanesa des de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UNFR) a la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, però dels tres peus en què es basa aquesta política (política municipal, premsa i partit), ara coneixem abastament l'obra als ajuntaments i el paper de la premsa i de les idees. Ens queda per conèixer el paper més orgànic dels partits republicans per poder afirmar sense fissures si la premsa és primer que el partit.

Anna Teixidor aplica un bon esquema en centrar tot el món social que hi havia darrere *Empordà Federal*. Primer l'avenç del catalanisme per sobre el republicanisme, dualitat i contradiccions que també tindrà més endavant el comunisme i el socialisme, contradiccions avui encara no resoltes. Segon, la lluita contra el caciquisme a la societat empordanesa, caciquisme no solament dels partits de la Restauració, sinó també de

la mateixa Lliga. Tercer, el món de les idees laiques i progressistes, que fan del moviment una palestra moderna i europea. Al meu entendre, aquest és un dels elements centrals del republicanisme empordanès. Finalment, la gent de l'*Empordà Federal* tenia un projecte de ciutat. El número previ a les eleccions del 12 d'abril de 1931 és l'exemple d'aquest projecte que ve de lluny, dels ajuntaments de Pujolar i Carreres Rebrugent, i que té la seva eclosió amb la frase de Puig Pujades: "per la dignitat de Figueres".

Voldria senyalar dos aspectes del llibre. Un, el bon relat de la primera etapa de la publicació (1911-1923), moment convuls pel republicanisme català, una sopa de lletres del republicanisme que vira cap al catalanisme i que l'autora treballa amb claredat. Aquí la periodista guanya a la historiadora. En segon lloc, els annexos finals: articles, autors, membres del partit. Un buidat exhaustiu de la publicació, que pot servir de base per a futurs treballs.

Anna Teixidor no para de treballar. Potser aquest llibre és un tast de la seva tesi doctoral sobre Josep Puig Pujades, que esperem llegir i conèixer amb tota la convicció cívica.

Alfons Romero Dalmau

FORÇATS A FOC I LLUM. ELS ÚLTIMS MASOVERS DE GIRONA, 1930-2000

Enric Saguer (coord.)

Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. Temes d'etnologia de Catalunya, 22, 2011. 500p.

La publicació d'aquesta obra ha estat impulsada per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines en col·laboració amb l'Associació de Masos de Torroella de Montgrí i l'Estartit i amb el Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona. Es tracta d'una obra de referència que actualitza rigorosament l'estat de la qüestió sobre la història de la masoveria i la societat rural gironina del segle xx que compta amb la participació d'onze historiadors i d'una vintena de col·laboradors vinculats a la Universitat de Girona i a l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, que des de 1999 fomenta la difusió d'estudis històrics sobre el món rural.

Aquesta monografia és la continuació i la culminació d'un bast treball sobre la transformació del món rural de les comarques gironines al llarg del segle xx. La primera fase correspon a un treball basat en la figura dels hisendats, publicada el 2005 a la mateixa col·lecció del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana i també coordinada per Enric Saguer, sota el títol d'*Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000*. Amb aquesta obra, que utilitza la mateixa metodologia a partir de la història oral, es pretén aportar l'altre vessant de la història agrària recent d'aquesta regió, la dels masovers.

A grans trets, els onze capítols que contenen les 500 pàgines del llibre analitzen diversos aspectes de l'organització i la vivència de la masoveria, tals com la definició, la identitat i el sentiment de pertinença al grup social dels masovers, la seva mobilitat, els tractes de masoveria, la diversitat dels tipus de rendes a la propietat, la diversitat de tas-

ques agrícoles, ramaderes i forestals, les relacions amb els propietaris, la formació professional i cultural del masover, la família masovera, l'organització del treball, la vida quotidiana a la masoveria i les seves relacions socials fora del mas. Per acabar, a l'epíleg, tenim una interessant reflexió sobre la fi del món dels masovers a l'actualitat que ens apropa amb més detall als processos de canvi i adaptacions de la masoveria com a institució agrària i instrument d'exploració laboral a l'abandonament o reconversió en segones residències o en negocis de turisme rural.

Un cop presentat l'estudi, Rosa Congost, Pere Gifre i Enric Saguer fan una aproximació a la definició i l'evolució històrica de la masoveria i dels masovers per contextualitzar i emmarcar el període estudiat.

Mònica Bosch treballa la identitat masovera i el seu caràcter relativament inestable i precari en molts dels seus principals aspectes, com la diversitat interna en la categoria social dels masovers, els motius dels canvis de mas, les formes i condicions d'accés a la masoveria, les inèrcies familiars i les motivacions i raons per esdevenir masover. Altres temes tractats són els sistemes hereditaris de la masoveria, els sistemes d'informació per trobar masoveries, els temps de permanència, els desplaçaments i la geografia dels canvis de masoveria. Un capítol a part és la formació cultural i educativa dels masovers, l'educació informal, a través de capellans, classes nocturnes i mestres itinerants, o el treball infantil i les dificultats en l'escolarització, tot dins la tendència general a l'augment de l'alfabetització respecte la generació anterior.

Enric Saguer ens detalla les relacions entre masovers i propietaris i els diversos tractes de masoveria i règims de tinença, com els arrendaments i les parceries (mitgeries, terços o franqueses), que van anar tendint a l'arrendament a preu fix. S'estableix la condició bàsica de la masoveria, l'obligació de "*fer foc, llum i contínua residència*", és a dir, residir al mas, amb la família i el bestiar, presa directament de la documentació notarial històrica del mas Domènech de Llambilles, de 1848. És interessant com es fan evidents diferents aspectes com la diversitat i flexibilitat de relacions amb els propietaris, el control sobre els masovers, els elements de cohesió, els signes de subordinació, els diferents perfils de propietari, la seva implicació financera en les despeses d'exploració, la poca intervenció d'aquests en el sistema de cultiu o l'expansió i les repercussions del cultiu d'userda i els tractes relatius al bestiar, així com la percepció general d'aquests tractes com a justos, poc conflictius i beneficiosos per part dels masovers. Tot i això, la situació de conflicte laboral, exemplificada amb alguns casos, allunya qualsevol idea d'harmonia i pairalisme idíl·lic aplicat a la masoveria.

Josep Colls ens parla de la família masovera i contrasta molts tòpics procedents del pairalisme i maneres de funcionar de les famílies hisendades amb molts detalls de l'experiència familiar dels testimonis estudiats, dins el context d'una societat canviant. Els elements d'estudi són l'estructura (de família extensa a nuclear), el matrimoni, el sistema hereditari de transmissió del patrimoni –amb tendència a l'augment de masovers amb propietats i al manteniment del sis-

tema de l'hereu–, i la conflictivitat dins el si de la família.

Sebastià Villalón estudia la transformació de l'organització del treball a les masoveries, sobretot a partir dels anys seixanta, bàsicament com a conseqüència de la introducció de la mecanització i de l'encariment de la mà d'obra agrícola assalariada. A través de l'anàlisi del treball –infantil, femení i masculí– descobrim com canvien els rols de gènere, la productivitat del treball i la importància de la mà d'obra extrafamiliar, com mossos i jornalers.

Lluís Serrano i Jordi Bohigas analitzen la vida quotidiana a les masoveries sota l'òptica de ser pagesos no propietaris de les terres i de la millora progressiva de les condicions de vida. Alguns dels aspectes estudiats són l'autopercepció del nivell de vida, els mitjans de transport més usuals, el generalment escàs radi d'acció dels masovers, l'accés a l'aigua i la higiene personal, l'arribada de l'electricitat, l'aigua canalitzada i la “jubilació”, l'oci i el lleure (festes, aplecs, fires, caceres, celebracions i d'altres espais de sociabilitat, els costums de lectura i les afeccions diverses) i les condicions d'habitabilitat dels habitatges.

Joaquim M. Puigvert, Xavier Solà i Narcís de Puig tracten la vida dels masovers fora del mas i el contacte amb altres àmbits socials, com ara les relacions amb l'Església (la religiositat dels masovers) i la seva activitat veïnal, cívica, associativa i política. D'una banda, cal destacar la importància cultural i social d'aplecs i romeries i la gran imbricació entre religiositat i sociabilitat, amb algun cas d'obligatorietat d'assistir a missa, tot i la general superficialitat del compliment

amb les pràctiques religioses. I de l'altra, la solidaritat veïnal i l'aparent indiferència política dels masovers, fruit sobretot de la dictadura militar, per evitar possibles conflictes amb l'autoritat i amb els propietaris. Un aspecte interessant també és la relació que van mantenir els masovers entrevistats amb els propietaris durant la Guerra Civil.

Finalment, Bosch i Saguer posen l'èmfasi en la part final del procés de transformació i de desaparició de la masoveria al llarg de la segona meitat del segle xx, un fenomen i una institució socials que han passat de ser un element bàsic del món rural català a ser un element residual i que, com diuen, “avui conserva poc més que el nom i serveix per definir uns objectius i unes regles diferents que en el passat”. Entre els motius de l'abandonament trobem l'aïllament, la duresa del treball al mas, les pitjors condicions de vida, la jubilació, les alternatives laborals més interessants, la compra d'un mas o la manca de continuïtat generacional. “Avui, la masoveria és un terme que cerca nous significats (...)”.

La història oral, com hem dit, és el nucli, la metodologia i la base d'aquest treball. La recerca que ha donat peu a aquest estudi es va basar en el testimoni de trenta-nou relats o històries de vida de masovers i masoveres d'arreu de les comarques gironines, dels quals destaquen sobretot els testimonis de l'Empordà, més de la meitat dels masovers entrevistats. La tasca d'enregistrament va ser realitzada entre 2006 i 2007 que, en total, representen cent trenta hores de conversa que han estat transcrites. Aquest mètode ha permès, per exemple, registrar aspectes difícilment contrastables a partir de la documentació així

com afinar amb la flexibilitat i complexitat d'algunes clàusules dels contractes escrits de la masoveria. En tot cas, dins el context general d'un procés de canvis, pressions per modificar sistemes de cultiu i l'orientació cap a la ramaderia de cria i engreix, la història oral complementa les fonts històriques de la documentació notarial dels contractes de masoveria —estudiada per Congost, Gifre, Saguer i Torres, entre d'altres especialistes, ja que a partir de la meitat del segle XIX la seva formalització davant notari és cada cop més escassa—, i de la documentació privada.

A partir de les històries particulars i personals s'intenten mostrar comportaments i funcionaments col·lectius. També ha permès observar les divergències i també les experiències comunes de la masoveria gironina d'entre 1930 i 2000, depenent de la zona geogràfica i les condicions contractuals en una època de grans canvis socials, econòmics i culturals.

Entre els diversos aspectes a destacar podem resseguir la complexitat de la definició i l'evolució històrica del masover i la masoveria i l'aportació de la perspectiva de gènere, tot i que els testimonis femenins són minoria a l'estudi. Cal destacar que la desigualtat de gènere en l'educació i l'escolarització, així com les diferències entre l'hereu i la resta de germans, com molts altres aspectes de la vida a la masoveria, són plens de matisos i excepcions, cosa que trenca certs tòpics i ens acostava a la complexitat i la diversitat, un cop més, del món dels masovers.

Els historiadors vinculats a la Universitat de Girona (UdG) que han participat en *Forçats a foc i llum* consideren la masoveria com una realitat dinàmica i amb un significat difícil de precisar fora

del seu context històric i geogràfic que es resisteix als intents de definir-la de forma universal i atemporal, perquè condueixen a concepcions errònies.

Sense la voluntat de fer una obra definitiva sobre els masovers, aquest estudi té l'encert d'apropar-se i copsar i comprendre amb detall l'esperit de l'ambient social, laboral i cultural masover i de recuperar i difondre una rellevant representació de la diversitat de la memòria oral dels últims masovers de Girona.

Miquel Serrano

JAUME MAURICI. LA MIRADA NOUCENTISTA

Jaume Maurici. Jordi Pla Planas (prologuista i editor)

Figueres, Brau, edicions, "Les Closes 1", 2012. 269 p.

Jaume Maurici (Figueres, 1898-1981), poeta, traductor, profund coneixedor de la cultura francesa, activista cultural, fundador del setmanari *Alt Empordà, periòdic setmanal nacionalista adscrit a la Lliga Regionalista*, prosista, és un escriptor mal conegut de les noves generacions. Les seves obres poètiques, mal estudiades, són introbables a totes les llibreries. Ara el professor i crític Jordi Pla ens ofereix en una acurada edició, encapçalada per un generós pròleg, on reivindica el valor suprem de la paraula, en moments de desesperança, les cent dotze glosses que setmanalment Maurici va publicar al setmanari *Empordà* entre 1979 i 1981, a més d'uns articles de més volada sobre escriptors empordanesos publicats a *Am-*

purdán. I, a fe, és un llibre bonic. Esperem que més endavant Jordi Pla ens pugui oferir al seu gust una antologia de la poesia d'un postsimbolista menor que suscita molts secrets encara per revelar. En la nostra cultura d'avui manquen, desgraciadament, obres de divulgació de la nostra alta cultura. Després de la publicació del darrer llibre de poemes *També el silenci* (1978), Maurici torna a l'activitat intel·lectual amb la publicació d'una glosa setmanal al setmanari *Empordà*, sota el títol de "Cada dia muda el vent", on recrea i afaiçona la història cultural de l'Empordà, presidida per Figueres, des de diversos vessants: artístics, literaris, arquitectònics, biogràfics, amb una mirada poètica a diversos paisatges on alguns escriptors d'aquest país, han emmarcat les seves obres. Maurici, que torna jubilat a Figueres després d'haver-se guanyat durant molts anys el pa a Barcelona, té la voluntat de convertir la vida local que va viure intensament, l'observació de la realitat més o menys estilitzada, la veu del retorn en matèria primera d'aquests apunts. També hi té cabuda el paisatge com a construcció humana, les diverses generacions d'homes i dones que van canviant i que han deixat en aquest país un pòsit humà i cultural remarcable. Maurici s'adona que cal deixar constància d'aquesta construcció cultural que ja és història, encara que de vegades, al meu entendre, carregui massa les tintes en un passat ideal, mític, harmoniós que en la senectut ja existeix només en la consciència del poeta.

Com que els interessos de Maurici eren molt diversos, desfilen per aquestes notes autors i obres, reflexions diverses sobre el fet cultural, hereves totes de l'objectivisme, racionalisme, la sobrietat

i la claredat amb què eren escrites les gloses del nombrós grup d'escriptors noucentistes i postnoucentistes que buscaven a la premsa una expansió, unes noves plataformes culturals per difondre la realitat de les petites coses, el món divers, amb una depuració i fixació del llenguatge molt notable. Cal dir que en tots aquests articles que tenen com a rerefons la plana empordanesa, amb els Pirineus blaus de decorat, hi ha una doctrina moral, una mena de catecisme de ciutadania, una alta dosi de civilitat com el que propugnava un altre empordanès, Carles Rahola. Maurici era un esperit assenyat, ple d'experiència, que a cada ratlla hi aferma un seny per a les coses més simples.

Els noms dels escriptors i artistes, gent de cultura diversa, que contribueixen a aquest llegat són molts. Maurici dialoga intensament amb Bosch de la Trinxeria, Manuel Brunet, Víctor Català, Salvador Dalí, Carles Fages de Climent, García Lorca, Max Jacob, Antonio Machado, Joan Mínguez, Carme Monturiol, Pous i Pagès, Ramon Reig, Maria Àngels Vayreda, Pere Vayreda, Verdaguer, etc. D'entre aquestes notes autobiogràfiques i monogràfiques destaco, per acabar, aquest apunt on hi ha aquesta necessitat de vida contra l'oblit que tot ho corca: "Però s'acosten més a mi els que saben brodar de records, la seva història. Una enyorança sense covardies, ben pagada per les lluites de cada dia, onsevilla que sigui". I aquests versos que formen part del codi genètic de Maurici, que amaren tota la seva obra: "Som terra pastada/ que genera una aurora a cada mort". "Tots som terra repastada".

Pep Vila

SALVADOR DALÍ VIST PER LA SEVA GERMANA

Anna Maria Dalí, edició a cura de Mariona Seguranyes
Barcelona, Viena Edicions, 2012. 208 p.

Recentment l'editorial catalana Edicions Viena ha reeditat el llibre, fins ara introbable, d'Anna Maria Dalí sobre el seu germà, amb un magnífic i encertat estudi introductor i edició a cura de la doctora en Humanitats figuerenca Mariona Seguranyes en què aporta documents inèdits sobre la figura del genial pintor i les seves complicades relacions familiars. L'estudi, sens dubte, bastit com a una investigació en majúscules, descobreix els motius que varen portar Anna Maria Dalí a la redacció del llibre l'any 1948, després d'una acurada investigació de la correspondència personal de la germana Dalí al seu arxiu particular i altres centres documentals relacionats. Escrit com a contrapunt de *La vida secreta de Salvador Dalí* (1942) amb la intenció que el públic en general tingués una visió més realista de la infància, joventut i vida familiar del pintor empordanès. Cal destacar la transcendència que el periodista Manuel Brunet va tenir com a inductor de l'obra, a més d'aportar empenta, seguretat i guiatge a l'autora, però mai sense ser-ne autor, autoria falsament atribuïda fa temps.

Viena Edicions publica ara la traducció de la primera edició del llibre del 1948 i inclou les pàgines que l'autora va afegir per a Columna Edicions, que es va editar en català el 1988 encoratjada per Montserrat Vayreda a qui li dedica, però amb diferent tipografia, per distin-

gir les dues edicions. El llibre reproduïx la carta que el notari Salvador Dalí Cusí, pare del pintor, va escriure al seu fill, després de conèixer que repudiava la seva família, així com els dos articles que l'escriptor Josep Pla va publicar en un intent de conciliar la pau entre els dos germans.

Mariona Seguranyes ens descobreix la faceta d'Anna Maria Dalí (Figueres, 1908 –Cadaqués, 1989) com a escriptora, força desconeguda i poc valorada, de qui Jaume Miravittles, segons recull el director de la col·lecció "La memòria dels dies" on s'ha publicat aquesta obra, l'historiador Enric Pujol, deia que superava a Josep Pla en la descripció paisatgística, a més de la important força i sensibilitat que tenen els seus escrits. També reesitua la figura d'Anna Maria com a punt d'atracció i trobada de pintors i artistes catalans a Cadaqués, des de la platja del Llané on acollí durant quatre dècades nombroses tertúlies d'intel·lectuals. El llibre conté fotografies, algunes inèdites, impreses a color que reflecteixen la vida de l'autora en diferents moments fins a les darreries dels anys quaranta; un segon aplec d'imatges conté obres del pintor Dalí, com dos dibuixos de primera època on retratà la família i dos magnífics retrats de la seva germana del 1925.

Aquesta tercera edició representa posar a l'abast del lector l'obra tal com va ser concebuda inicialment, en català. L'autora, en el pròleg, descobreix detalls de la relació complicada que mantenia Dalí amb la seva família i explica perquè la seva germana es va veure impulsada a fer aquest llibre de memòries com a desgreu del que es va publicar a *La*

vida secreta de Salvador Dalí, així, en conjunt Anna Maria Dalí pretenia que es posés en qüestió la imatge que el món tenia del pintor i les seves relacions familiars complicades per l'actitud provocadora i ofensiva cap a la seva família. Per sobre de tot, és un recull memorialístic que descriu aspectes familiars de la infantesa i joventut dels germans Dalí a Figueres i els estius de Cadaqués.

Tant l'obra d'Anna Maria Dalí com l'estudi que precedeix aquest volum, a càrrec de Mariona Seguranyes, són fonamentals per aprofundir en una part fascinant i extremadament complexa de la vida i l'obra del genial pintor universal, i a la vegada, de la història cultural del país a l'inici del segle xx; també representa només una escletxa oberta a l'estudi de la figura d'Anna Maria com a escriptora que caldria reconèixer, i que va més enllà dels acords i desacords amb el seu germà, amb diverses obres publicades que representaria un apropament a la vida cultural catalana viscuda des del mirador privilegiat de Cadaqués.

La fotografia tan maca i encertada de la portada del llibre datada el 1948 mostra el pare notari Dalí amb els seus dos fills, amb un somriure contingut, ella agafada del braç del seu germà i l'altra mà a la butxaca. En aquest instant, capturat per la imatge, Dalí ignorava que la seva germana ja estava escrivint el llibre contra ell. Salvador Dalí va morir el mes de gener del 1989 i la seva germana el maig del mateix any. Per a Anna Maria, diu Seguranyes, "el gran error del seu germà va ser el surrealisme, i dir surrealisme era dir Gala".

El pintor Dalí va minimitzar el possible escàndol que podia provocar aquest llibre de la seva germana. L'any 1949 va

sortir publicat per Editorial Juventud (traduït al castellà) i ell s'acabava de convertir al catolicisme de manera pública i amb taquígrafs. Franco li acabava d'obrir les portes d'Espanya i els franquistes l'observaven. No li convenia de cap manera el soroll fratricida.

Èrika Serna

MARIA ÀNGELS ANGLADA. ITINERARI LITERARI AUTOGUIAT

Francesca R. Uccella (guió i coordinació de textos)

Càtedra M. Àngels Anglada de Patrimoni Literari (UdG – Diputació de Girona), Consell Social de la Universitat de Girona, Ajuntament de Figueres, 2012. 72 p.

Les relacions entre literatura i paisatge han estat objecte d'atenció i estudi en les cultures europees en què existeix una tradició ben arrelada en el camp de la literatura comparada. D'un temps ençà, a Catalunya, han començat a aparèixer publicacions i estudis crítics centrats en la interrelació entre el paisatge –sovint contemplat com a marc de la quotidianitat– i la literatura. També –i especialment– s'han creat itineraris poètics i rutes literàries arreu del territori.

En aquest darrer context, cal situar el llibre que avui comentem: el tercer itinerari literari que la Càtedra Maria Àngels Anglada (UdG) dedica a l'escriptora, i que completa els dos ja publicats: *l'itinerari* de Maria Àngels Anglada per Vic, la seva ciutat natal, i el de Les closes i el Parc dels Aiguamolls de l'Empordà.

Maria Àngels Anglada es va traslladar a Figueres amb la seva família l'any 1961 i hi va viure fins a la seva mort el 23 d'abril del 1999. "Havent arribat com a empordanesa per casament, amb els anys he esdevingut figuerenca i ara m'heu atorgat la ciutadania de ple dret: *ciueis romanus sum*". Anglada sentia agraïment per "aquesta hospitalitat total, grega" que li havia atorgat la ciutat i els seus habitants i amb aquestes paraules ho expressava, en l'acte de nomenament de filla adoptiva de Figueres, el 23 d'abril de 1996, reproduïdes al final d'aquest *Itinerari*.

La ciutat té doncs un pes específic en l'univers vital, emotiu i literari de l'escriptora. I alguns dels espais quotidians, testimonis de la seva trajectòria humana i intel·lectual, han esdevingut espais literaris, latents en la seva obra poètica o assagística.

Aquest llibre-Itinerari ofereix al visitant i a tothom qui s'interessi pel llegat cultural i literari una aproximació a la Figueres de Maria Àngels Anglada a través dels seus propis textos. La Figueres dels llocs que freqüentava o per on li agradava de passejar, però també la ciutat que va ser testimoni de la seva activitat docent, intel·lectual i cívica, la ciutat amb què va compartir les més profundes inquietuds relacionades amb el país, la defensa de la llengua i la cultura.

L'*Itinerari*, que ressegueix les passes que solia fer Anglada, es deté en els llocs més significatius: la Rambla, l'Estació, la plaça del Gra, El Museu del Joguet, l'Església de Sant Pere, el Casino Menestral, la Llibreria Canet... fins arribar a vint-i-dos indrets, que van conformar l'univers quotidià d'Anglada, tots ells, doncs, impregnats d'una forta em-

premta vivencial. En aquests punts, escollits per la seva rellevància, es proposa la lectura de fragments de l'obra de l'escriptora; de seva la narrativa: *Nit de 1911*, *No em dic Laura*, *La daurada parmèlia i altres contes*, *L'Àngel i altres contes* i *Les Closes*; de la seva poesia: *Columnes d'hores*, *Arietta*; dels articles d'opinió i d'un text imprescindible per a la construcció d'aquest itinerari: *Esbossos de Figueres*, publicat dins el llibre *Figueres: ciutat de les idees*, l'any 1999.

L'*Itinerari* que ens ocupa s'adreça especialment a un destinatari atent i curiós que escolta o llegeix els fragments angladians mentre gaudeix d'una passejada per la ciutat, però també serà útil a qui ja conegui l'obra de l'autora i vulgui recordar textos i espais, tot evocant l'estreta simbiosi entre actitud vital i literatura, indescindibles en la nostra escriptora. Així articles com "El combat per la llengua", o els dos poemes dedicats als *Aiguamolls*, llegits a la Rambla, espai ciutadà per excel·lència, ens recordaran les justes reivindicacions de l'escriptora i de la col·lectivitat en uns anys de la nostra història recent.

El llibre, de dimensions reduïdes –a la mida exacta de la butxaca del texà–, però intens en el seu contingut, ens convida a observar-lo com un nucli susceptible de ser ampliat en un assaig major, o com l'inici d'una activitat cultural i lúdica –i un bon punt esportiva– on cadascun descobriria el seu particular itinerari angladià completant-ne els textos i ampliant-ne els llocs.

Segurament, els figuerencs, hi inclouríem el castell de Sant Ferran i el paisatge de la plana encerclada de muntanyes i oberta al mar de la cultura clàssica, que des del cim de la Muntanyeta

es divisa en tota la seva magnitud, quan la tramuntana ha escombrat núvols i calitges. Al Castell, precisament, va tenir lloc el 7 de novembre del 2009 el V *Fòrum Auriga* dedicat a Maria Àngels Anglada. Va aplegar bon nombre d'especialistes i estudiosos de l'obra angladiana en un bell homenatge pòstum a l'escriptora, que va estimar –i va immortalitzar en la seva literatura– la gent i el paisatge de l'Empordà: “És cert que m'he fet ressò de la veu d'aquest país, d'aquest fràgil i bellíssim paisatge i de la seva gent, en vers i en prosa, però això ha vingut amb naturalitat, fruit d'un arrelament amorós, sense cap esforç artificial per part meua”, dirà amb motiu del nomenament de filla adoptiva de Figueres.

Maria Àngels Anglada es va adonar de l'existència de “moltes Figueres” –com en la forma plural del topònim s'insinua–, i ara és el moment per al passejant i el lector de descobrir-les.

Anna Maria Velaz Sícart

ENGRUNES I RETALLS. ESCRITS DE LLENGUA I CULTURA CATALANES

Modest Prats, edició de Francesc Feliu Girona, Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Girona i CCG edicions. 679 p.

Aristòtil fou mestre de molts i autor poc donat a deixar per escrit les seves reflexions; foren els seus deixebles els que s'encarregaren que tot el seu saber no quedés dispers i oblidat, per aquest motiu l'unificaren en un corpus que ha estat clau per a la història de la filosofia i les humanitats d'Occident. Similar és

que el que ha passat amb el professor Modest Prats, mestre de molts, amb una producció escrita que podem dir limitada, però amb una influència en l'àmbit de la llengua catalana i de la romanística molt destacada. Els seus deixebles s'han encarregat, també, de recollir ara la seva producció dispersa i aplegar-la de manera revisada en un únic volum, de dimensions considerables, que demostra l'envergadura del saber del mestre.

I és que Modest Prats ha reflexionat molt sobre la llengua, sobretot sobre l'àmbit de la història de la llengua i com aquesta ha estat vehicle literari. El fruit d'aquestes reflexions ha incidit en moltes generacions d'estudiants i estudiosos, però de llibres n'ha deixat pocs, a excepció feta del manual que va escriure juntament amb Josep M. Nadal, la *Història de la llengua catalana*, amb dos volums, que malauradament només arriba al segle xv i que caldria que fos continuat amb el mateix rigor que hi van esmerçar els dos autors. També és obra de Prats una petita joia en forma de traducció de la *Fedra* de Jean Racine. A partir d'aquí, articles, no pas massa, però sí de gran valor per a l'estudi de quina ha estat l'evolució de la llengua catalana, d'alguns autors que l'han usada per fer literatura i com l'han utilitzada.

Calia, doncs, recollir i organitzar tot aquest treball dispers per tal de deixar constància del valor que han tingut aquests articles per separat i com han marcat decididament la visió que avui tenim de com els autors literaris van usar la llengua a l'hora de treballar. Aquesta és la proposta i el resultat alhora d'*Engrunes i retalls*, i també de tenir a l'abast i en un sol volum un seguit de textos que junts ja ens deixen constàn-

cia de la història de la llengua literària catalana, de com ha nascut i com ha evolucionat, per veure com ha arribat fins avui i quins resultats ha donat. Ara bé, aquest recull obvia aquells articles que són més de divulgació i que van aparèixer en la premsa general, no en publicacions especialitzades amb una finalitat científica.

Així doncs, aquest recull s'organitza de manera cronològica, talment com si fos una història de la llengua per capítols. Comença a l'edat mitjana, amb un article que és indispensable en els estudis dels usos de la llengua com a mitjà de creació literària; es tracta d'"Un vocabulari català per a la versió del *De regimine principum* de Gil de Roma", en el qual s'analitza la feina i la ideologia de la traducció que va tenir Arnau Estanyol i que és una de les primeres reflexions en català sobre què hi ha al darrere de la feina de traductor i com ho ha de fer el català per adaptar el vocabulari llatí.

Continua amb l'època moderna, amb especial atenció al Barroc i al segle XVIII. En aquests capítols, Prats marca el camí del que ha de ser la història de la llengua en un moment clau per a la construcció de les llengües nacionals, una línia d'estudi a la qual s'han centrat els seus col·legues i deixebles historiadors de la llengua. Molts d'aquests articles són fruit de comunicacions i ponències als diferents congressos de Problemes i Mètodes de la Història de la llengua que van tenir lloc a la Universitat de Girona entre 1991 i 2001. Són la base del que havia o hauria de ser la continuació de la *Història de la llengua* que algú haurà de continuar.

Finalment s'arriba al català contemporani, de Verdaguer a Josep Pla, que normalitzen i dignifiquen literàriament

la llengua i ho fan de manera magistral, d'aquí que mereixin l'atenció i siguin estudiats com forjadors del català literari contemporani a partir d'aquella llengua que era *morta per a la república de les lletres*, en paraules d'Antoni de Capmany. Sense oblidar, en aquest discurs cronològic de la llengua al segle XX la feina dels filòlegs, que fixen la normativa i estudien la llengua des d'un punt de vista científic, aspecte aquest cabdal a l'hora de fixar una llengua vàlida per a qualsevol ús.

A continuació es dediquen tres capítols a reflexionar sobre tres aspectes concrets: la situació de la llengua catalana en l'actualitat, amb uns articles que en el seu moment van causar gran rebombori i alhora van sacsejar moltes consciències. Malgrat que se'l va acusar de pessimista, hi ha una voluntat de mirar endavant i de trobar solucions més que notable, alhora que es descriu una realitat que és la que és. Un altre capítol aplega els escrits que va dedicar a la relació entre Església i la llengua catalana, no hem d'oblidar l'ofici de mossèn Prats i com va intervenir decididament en la normalització de la predicació en català després del Concili Vaticà II. Finalment, el darrer d'aquests capítols es dedica a la literatura com a plaer i també com ha estat l'experiència literària pel que fa a l'autor; estariem, doncs, davant d'un capítol més personal, d'allò que Prats ha fet en el camp de la literatura i de les reflexions que hi ha al darrere.

I ja al final de tot, clou el volum a forma d'epíleg la conferència que va realitzar el mateix autor el dia que es va jubilar com a professor universitari a la que en aquells moments era la recent estrenada Sala de Graus de la Facultat

de Lletres i on va demostrar de nou el magisteri que havia exercit en un munt de generacions de filòlegs, que van omplir aquella sala i van poder gaudir d'una darrera classe *magistral*, amb tots els condicionants positius que té aquesta paraula i que darrerament s'han dissipat i només deixen veure el sentit més negatiu del mot. És de celebrar, doncs, que les paraules d'un mestre no es perdin en múltiples actes de col·loquis que resten disperses i quedin, amb un volum com el que es presenta, unificades i siguin la base per a múltiples estudis que poden sortir a partir d'aquest camí que Modest Prats ha desbrossat.

Enric Bassegoda Pineda

HOMILIES DE MEDINYÀ

Modest Prats

Barcelona, Empúries, 2011. 231 p.

Els amics de Modest Prats han preparat aquest llibre que recull textos breus i amb un títol, en el que és una picada d'ullet a l'historiador de la llengua i a l'exercici sacerdotal, que s'adiu plenament amb el que hi ha a l'interior. Sovint, es tracta de textos que tenien com a objecte ser pronunciats, ja fos en cerimònies o en intervencions públiques: en rebre reconeixements per part de l'Ajuntament de Castelló (2005), de l'Ajuntament de Girona (2009); però també reflexions, el diari escrit en el recés a la Casa Missió de Banyoles, el febrer i març de 1959, just abans de ser ordenat capellà, o el *Dietari*, 1980, escrit en els mesos de gener i febrer de 1980. Es

poden valorar molts aspectes d'aquest llibre. Sens dubte, les homilies predicades a les esglésies gironines tenen un sentit per als creients, i també per als no creients, en el fons, com exposa l'editor en el pròleg, es tracta de veritable literatura. Una literatura del parlat del qual ara, amb aquest llibre, se'n deixa constància escrita.

Del llibre, vull remarcar especialment els aspectes que fan referència a Castelló, perquè m'han semblat d'un gran interès. Amb un pare mort el 1936, en iniciar-se la guerra, quan només tenia tres mesos, pujat per una mare i l'avi patern vidu, una tia i l'àvia materna, als deu anys entra al seminari diocesà de Girona, on arriba des de l'estació amb la mare "carregada amb un matalàs a coll", on porta molt marcades les imatges del Castelló que viu de petit. Remarcable és "El dia que vaig néixer", el 1936, on exposa la situació viscuda, "és a casa, amb un profund sentit cristià, on vaig anar aprenent el camí del perdó i la llibertat", i això que a la paret del cementiri de Montcada van ser afusellats el pare i un oncle.

El Castelló de la infantesa hi és rememorat en més d'una ocasió. A *Dietari*, 1980, el comença en homenatge al seu avi. Hi és evocada la infantesa. I també el mercat de Castelló, l'església de Santa Maria, la família, especialment l'avi. Però també hi ha referències sociològiques interessants del seu poble: "Ben segur que jo dec ser el primer universitari de la meva família. A Castelló, fins fa quatre dies no havia tingut accés als estudis superiors més que algun fill de propietari. L'estabilitat social era una de les característiques dels nostres pobles. Gairebé ningú no podia trencar els límits que el

naixement li havia imposat” (p. 218). L'excepció, per als fills de jornalers, masovers i menestrals, passava pel seminari. Valora allò que surt de la quotidianitat, en la immediata postguerra, les primeres sortides de Castelló: el primer viatge a Barcelona, o l'anada a la Cerdanya, exposa com se li feia difícil entendre un concepte que no s'identificava amb un poble, per visitar els familiars de la mare, el viatge en carro a la Salut de Terrades. El fred que passava: “... enlloc del món no he passat tant de fred com al nostre país. A casa, quan era petit, només s'estava una mica bé a la cuina, a la vora del foc. No em trec de la memòria la gelor de les habitacions quan, havent sopat, pujàvem a dormir. I, sobretot, les esgarriances que em produïen els llençols, glaçats, quan em ficava al llit. És una impressió que tinc clavada a la carn i que arribà a produir-me un plaer que, a vegades, enyoro. Era com si, de cop i volta, el llençol es trenqués en milers de vidres finíssims que es clavaven a la carn i s'hi fonien” (p. 198). La imatge és simple i autèntica. També imatges viscudes, que se saben explicar amb brevetat i concisió, l'ofici de ferrer hi és del tot elogiat, era l'ofici de la família:

“L'avi era ferrer. El Ferrer de les alegries. Com ho havia estat el besavi —a casa li deien el padrí—, i com ho fou el meu pare.

A les meves orelles ressonen encara els cops de mall sobre l'enclusa que, amb un ritme compassat i constant, cantaven cada matí i em despertaven. Sento encara la flaire agra dels cascots dels cavalls cremats amb la ferradura roent, i veig el nuvolet de fum blanc que sortia de la pota de l'animal i que s'enfilava fins al balcó del menjador abans de

dissoldre's en l'aire. Recordo la fascinació de la rella, vermella de foc, que, amb tenalles, treien de la fornall i que feia espetegar l'aigua de la pila on l'enfonsaven perquè es refredés” (p. 192).

Olors, sons. Sempre amb els peus a terra. L'Empordà hi apareix com una extensió del país: “Sempre que he hagut de viure lluny del país, he pogut comprovar que el català és un animal que s'enyora. I, quan vaig repassar l'arxiu de Castelló [va fer l'arbre genealògic patern fins al segle XVII], vaig entendre per què. Tenim unes arrels, fondes, clavades en una terra concreta; tenim la mirada secularment acostumada a un horitzó que cap sencer a dins la nina, l'únic horitzó que han vist els nostres avis i besavis; l'única terra que han trepitjat els nostres avantpassats. Som una pobra gent, jornalers i menestrals, però tenim una pàtria” (p. 211)

La trajectòria de Modest Prats apareix, a vegades fugaçment, en aquest recull d'homilies. A més de Castelló, referències al seminari, l'ordenació sacerdotal, els estudis a Roma i París. La seva tasca pastoral, l'inici a la parròquia de Vista Alegre, el pas per Medinyà, Vilafreser i el retorn a Girona, a la parròquia del Mercadal. La universitat.

A l'apartat on s'apleguen les homilies, en general, homilies de funerals, són breus textos d'un elevat valor literari. En el funeral de Just M. Casero, o de la mare, els textos són d'una gran espiritualitat. Hi ha també homilies de combat: “A favor de l'abolició de la pena de mort”, el maig de 1975, i textos relacionats amb el Concili i posicionaments, com el record de Joan Alsina.

Salomó Marquès, en la introducció, sintetitza el que és aquest recull de tex-

tos de Modest Prats, “el pensament d’un home d’Església arrelat al país” (p. 15). Se’n poden fer moltes lectures, l’important, però, és que val la pena llegir el llibre.

Pere Gifre Ribas

ESCRITS INCIDENTALS

Eduard Puig i Vayreda

Figueres, Brau Edicions, 2011. 199 p.

Tot i que aquest recull de pròlegs, presentacions de llibres i conferències que Eduard Puig i Vayreda ha protagonitzat durant les darreres dècades, s’ha titulat com a *Escrits incidentals*, els textos no tenen res d’accessoris o de fortuits. No són fruit de la casualitat, al contrari. Tot ells, sense excepció, tenen dos fils conductors complementaris, clars i precisos, potser no premeditats però sí ben assumits i elaborats: una forma arrelada d’entendre la comarca empordanesa i la ciutat de Figueres i un estil propi de practicar la democràcia assolida als anys setanta. Perquè la democràcia només s’assoleix practicant-la i participant, primer de tot, en el propi entorn. Així doncs, escrivint, conferenciant o prologant. Activitats, totes elles, que deixen pòsit.

Manllevant les paraules de l’autor en el primer text que se’ns ofereix als lectors (presentació del llibre de Josep Pallach, al gener de 1976, *La democràcia per fer què?*), podríem dir que la “falta de pràctica cívica que durant tants i tants anys ha facilitat a molts un immobilisme total” (quaranta per ser precisos), ha dut

Puig a aquest activisme polític i cultural, ben elaborat i condensat a través de la seva prosa, que ara podem gaudir en aquesta selecció. Un pòrtic, la presentació del llibre de Pallach, potser allunyat en el temps en relació amb la resta del recull, però encara més que mai necessàriament actual i que ens dóna les claus de lectura del que segueix.

I el que segueix ens pot portar, tant a conèixer i entendre una mica més el gran problema que va suposar la plaga de la fil·loxera per a la societat i l’economia empordanesa de les darreries del segle XIX, com a disposar de més idees i dades per reflexionar entorn a un col·legi, com La Salle de Figueres, que ha tingut un gran pes específic en l’educació comarcal durant tot el segle XX. Dues temàtiques, l’agricultura i l’educació a l’Empordà contemporani, encara poc estudiades amb el detall que es mereixerien i que els textos de Puig ofereixen algunes suggestions interessants que caldria que fossin escoltades.

Evidentment, serà un derivat del món agrari, el món del vi, el que pren un cert protagonisme destacat dins els escrits, en aquest cas encara menys “incidentals” lògicament, ja que és el món professional del seu autor. Però precisament a través de la personalitat polifacètica de Puig, el món de la vinya i el vi no es queden en el seu aspecte més tècnic. El fet vinícola del poble de Capmany o el seu ús en receptes de cuina són temàtiques tangencials que també tenen el seu racó. De fet, les diferents dimensions culturals del sector ens podria remetre a llibres com *L’Empordà i el seu vi* (2004) o *Entre bótes i porrons* (2007), per no allargar-nos en l’extensa bibliografia que Eduard Puig ha dedicat al tema.

Variant la perspectiva, el recull també ens acompanya en la reivindicació de dues personalitats com Josep Pous i Pagès i Manuel Brunet, empordanès de naixement el primer i d'adopció el segon. Dos escriptors i "incidentalment" polítics, més Pous que Brunet, que com bé diu Puig, resulten "d'una certa incomoditat a determinats sectors" i que, seguint-lo i compartint-ho, posats a recuperar la memòria històrica, cal que es pugui fer en un "sentit pluridireccional", tal com es pot comprovar efectivament amb la lectura atenta del llibre. Perquè el foment del debat i el coneixement i no pas l'ocultació i el silenci són, com dèiem, els factors primordials de la participació democràtica. El contrari seria continuar amb les formes anteriors. A grans trets, aquests *Es-crits incidentals* no busquen el políticament correcte, sinó oferir una visió, personal però sòlidament contrastada amb les dades i argumentada, d'algunes pinzellades de la història recent.

Serà aquesta voluntat inequívoca de recuperar aspectes oblidats o poc valorats de la realitat comarcal, el que porta l'autor a intentar esmenar una certa tendència local a deixar de banda personatges que han tingut una certa transcendència política, intel·lectual o artística. Sovint, alguns, més valorats més enllà de l'Empordà que a l'interior de les seves fronteres. Puig intenta treure'ls, doncs, del que seria una "posterioritat injusta" i transmetre els seus valors, molts d'ells intemporals, a les noves generacions. En algun cas els èxits d'aquests *homenots*, en diríem en vocabulari planià, no han arribat a la comarca per curtesa de mires i poca perspectiva universalista. Tal com afirma Puig d'un dels evocats, però que podria ser exemple per gairebé tots els al-

tres, el problema rau en què se'l veu com "un home del país que no tenia una visió localista ni migrada". Podria ser Deulo-feu (l'és), però també Reig o, fins i tot, Anicet de Pagès, per citar-ne tres que conreaven activitats diverses.

Un llibre, en definitiva, que de la seva lectura n'obtenim, ben bé com un traç impressionista (la pintura és un altre tema destacat del recull), una visió polièdrica de l'Empordà i sobretot vivencial i sentida.

Albert Testart i Guri

**DES DEL BANC DEL GENERAL.
1978-2001. 33 ANYS MIRANT
L'EMPORDÀ**

Pere Carrer

Figueres, Brau, 2012. 270 p.

Per aquelles generacions que van néixer i créixer amb el franquisme, el 1978 va ser un any d'inflexió. Aquells que vam néixer l'any de l'aprovació de la Constitució i ara tenim trenta-tres anys, hem crescut amb la premissa que s'havia de mantenir la memòria històrica davant el règim personalista que havia suposat la dictadura franquista. La mateixa idea omnipresent que es desprèn en bona part del més d'un centenar d'articles que recull Pere Carrer en aquest volum excepcional, pensat des del banc del general, el mateix en el qual tants figuerencs ens hem assegut per mirar l'Empordà.

D'entrada pot semblar un atreviment, afirmar que aquest volum és excepcional quan s'ha fet en plena transició democràtica i es tracta d'una antologia

d'articles ja publicats a la premsa. Però ho és. M'explico. En primer lloc, la continuïtat encara que amb intermitències de la publicació d'una columna durant trenta-tres anys. Tot i que amb periodicitats diferents, és comparable a Josep Maria Espinàs qui des del 1976 escriu una columna diària, primer a l'*Avui* i des de 1990 a *El Periódico de Catalunya*. En la realitat local, podem trobar altres exemples (Josep Capella, Narcís Pijoan, Josep Maria Salvatella) però, sens dubte, Pere Carrer és un dels articulistes més prolífics tant per veterania com per volum de producció.

En segon lloc, perquè es tracta d'un exercici empíric que no consisteix únicament a mirar sinó a posicionar-se davant dels fets en uns anys en què, dir les coses pel seu nom encara no era del tot possible. A partir d'aquesta premissa, dona una visió personal del que ha estat la vida ciutadana i del país des de l'Empordà. I, en tercer lloc, perquè el subjecte que mira no és només Pere Carrer, –pseudònim escollit perquè viu al carrer de Sant Pere i té una clara vocació de trepitjar el carrer per explicar la realitat–, sinó que és Eduard Puig Vayreda, observador precoç i polifacètic: alcalde, enòleg, professor universitari i activista cultural. Una forta personalitat que, com destaca Pere Gifre en el pròleg, aconsegueix donar ordre i coherència a una selecció de textos “com qui llegeix el diari” i, alhora, amb “sentit”.

La selecció d'articles, a cura del mateix autor, permet distingir entre els seus interessos, molt diversos, tot i que hi ha tres temes dels quals mai ha deixat d'escriure: el país, la cultura i la música. Partint de l'observació de l'universal a l'ultralocal, el lector hi pot trobar: un

país, Catalunya, que ha de preservar la memòria històrica i una reivindicació, la de la ciutat, que no pot quedar adormida.

El columnista té “nostàlgia per la petita Figueres pretèrita –base i fonament de l'actual– en què tothom es coneixia”, en reivindica la seva història, el seu paisatge i els seus homes, sempre des d'un to gens gratuït. Per exemple, mostra el seu inconformisme quan demana “que no ens complaguem tots plegats, en el pastor i la sirena, el mite i la llegenda (...) que no ens pensem que som els més eixerits”. I quan es tracta de causes perdudes es posa el “tratjo” de combatent i s'oposa a les pintades dels búnquers que hi ha entre Llançà i Portbou o demana públicament que se salvin els xiprers empordanesos. En la mateixa línia que, cinquanta anys abans, Carles Fages de Climent, un altre personatge polièdric, havia demanat que es preservés la façana de la Cambra Agrícola de l'Empordà i se salvessin els arbres de la carretera de Roses o bé, quan, encara abans Josep Puig Pujades preconitzava la salvació de la Canònica de Vilabertran o el retaule de Canapost.

Puig Vayreda està atent als canvis del país i de la ciutat però també a preservar en la memòria l'actitud i la gesta d'aquells homes que han marcat el seu passat, fent una topografia de noms que formen part de l'imaginari col·lectiu local: Alexandre Deulofeu, Faust Pujols, Josep Maria Fortunet, Tony Montal, Ramon Reig, Narcís Monturiol, Martínez Lozano, Manuel Brunet, Joan Guillamet. Ell mateix assegura que la solidesa cultural d'un país rau en la memòria i és, en aquest aspecte, on rau la unitat del volum.

A la dècada dels anys vint, Fages de Climent anomenava Puig Pujades costumista de la ciutat des de les pàgines del setmanari barceloní *Justícia Social*. Gairebé setanta anys més tard, es podria dir que Eduard Puig Vayreda també ha estat un costumista de la ciutat no només perquè ha parlat d'ella i l'ha emmarcat i contraposat al país sinó, sobretot, perquè des de les pàgines de la premsa local ha intentat que “en un país de desmemoriats crònics” s'intentés fer memòria.

Anna Teixidor Colomer

FIGUERES EN POSITIU. PENSAMENTS I REFLEXIONS DEL DIA DE DEMÀ

Joan Armangué

Figueres, Edicions Digitals Xarxa Social SLU, 2012. 289 p.

Joan Armangué és, sens dubte, un dels polítics més prolífics de la comarca en el seu vessant d'assagista i, per tant, de la plasmació per escrit del seu pensament. Si bé ha escrit sempre, ha estat a partir de la seva condició d'excalcalde quan la seva producció ha estat més fèrtil. I aquest llibre n'és, segurament, el millor exemple. És una continuació a les seves darreres publicacions i que sembla posar punt i final a una etapa, per obrir-ne una de més àmplia. Sembla, doncs, un llegat sobre “l'armanguerisme” i els primers anys del “vilisme”.

Figueres en positiu és una recopilació d'articles publicats i discursos realitzats al llarg d'aquests darrers anys (2007-2011), ben ordenats i classificats per

temàtica i amb algun text inèdit que ajuda a contextualitzar i entendre “l'univers” Armangué.

Perquè aquest llibre no és una visió àmplia de la Figueres –i sobretot, l'Empordà– d'Armangué, sinó un recull de reflexions sobre aquests temes que l'han preocupat sempre –les infraestructures, la cohesió social, la lluita contra els interessos particulars, la cultura del no, etc.– i els que actualment, més el preocupen –les potencialitats de l'Empordà, el girocentrisme, el futur de l'esquerra, etc.

Hi ha, però, una característica comuna en el conjunt dels articles que crec que no ajuda que es visualitzi aquesta Figueres i aquest Empordà que Joan Armangué ens proposa: la reivindicació dels projectes i les decisions preses al llarg dels seus tres mandats. El llibre és més, doncs, una reivindicació de l'Armangué alcalde, que no pas una proposta de futur de l'Armangué pensador.

Aquest, potser, és el principal handicap del llibre: el fet que sembli una nova ocasió per reivindicar-se, “treure's l'espina”, que no pas proposar un model d'Empordà i de Figueres de futur. Tot i que, paradoxalment, bona part del llibre són interessants reflexions actuals i en clau de futur.

Des d'aquí, doncs, animaria Armangué que el proper llibre no fos un recull d'articles sinó un assaig complet, inèdit i estructurat, sobre cap on hauria d'anar la comarca. Una reflexió sobre les oportunitats i els reptes de la ciutat i la comarca, abstraient-se de la picabaralla del dia a dia.

Amb *Figueres en positiu*, Armangué ha posat “els punts sobre les is” en tot allò que creia necessari. El llibre és, doncs,

un fidel reflex de l'interès actual de l'ex-alcalde. Un llibre on es reivindica i proposa, on reflexiona sobre aquells temes que van amoïnar l'alcalde i preocupen el ciutadà Armangué.

El valor principal del llibre és, sens dubte, el fet de reflexionar àmpliament sobre dues entitats –Figueres i l'Empordà– que tot i les seves enormes potencialitats, manquen de debat sobre el camí que han d'emprendre per poder encarar amb èxit aquest nou segle. Des d'aquest punt de vista, el llibre és molt necessari i esperem que animi Joan Armangué a escriure'n un de nou, que no sigui un recull de pensaments, sinó una veritable proposta de “full de ruta” per a la nostra ciutat i la nostra comarca. Aquesta és una de les nostres principals mancances col·lectives i esperem que Armangué, hi posi el seu granet de sorra.

Pau Canaleta

QUAN LA NIT MATA EL DIA

Agustí Vehí

Barcelona, La Magrana, 2011. 221 p.

Els imaginaris col·lectius d'una societat es construeixen a partir de materials molt diversos. La novel·la ha estat en l'època contemporània un dels instruments principals per generar referents i llocs comuns entorn d'uns espais geogràfics i d'uns moments temporals concrets. La narrativa, la seva acció, les seves seqüències i, sobretot, els seus personatges ajuden a crear aquesta dinàmica de record compartit, totalment subjectiu, però que ajuda a les comunitats humanes a interpretar-se a elles mateixes.

Aquesta nova novel·la negra d'Agustí Vehí, que va guanyar el IV premi Crims de Tinta instituït pel Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, amplia en el lector empordanès els escenaris de la seva memòria històrica. Si investigar i escriure sobre el franquisme no és una tasca plenament normalitzada en la historiografia i en la societat catalana, molt menys encara en àmbits locals, ambientar un relat construït a partir de l'assassinat d'un delegat de Falange a la Figueres als anys cinquanta es converteix en tota una aventura creativa. I un risc.

Tanmateix, el policia professional i l'historiador acadèmic es donen la mà en aquest llibre amè que sap conduir la intriga i el misteri, propis dels cànons de la novel·la del gènere, amb pinzellades sobre la vida del dia a dia durant els moments més durs del règim franquista a la comarca i, sobretot, a Figueres. Carrers i places molt concrets, dates senyalades en la història de la guerra civil i la postguerra local, personatges reals de la vida artística i cívica de la ciutat d'aquests anys fixen perfectament una trama que ajuda a configurar literàriament l'atmosfera d'una època. Sòrdida i trista en molts aspectes però vital, com totes, en molts altres.

Més enllà de la seva historicitat i de les tècniques narratives, un punt important a destacar del llibre és la capacitat de crear versemblança a partir de l'ús de la llengua dels personatges. L'ús de les llengües n'hauríem de dir, ja que s'alterna el català i el castellà en funció del context i dels àmbits de relació. És precisament a través de la seva expressió i dels seus registres com Vehí construeix els caràcters dels diferents protagonistes i perfils secunda-

ris. Les seves emocions, els seus records, les seves filies i les fòbies ens són mostrades a partir de la seva parla i del seu estil de comunicació en un interessant i ric contrast. No serà només la llengua en què es parla, que ja seria en si mateix tota una mostra sociolingüística de l'època franquista, sinó també el to, i les formes les que ens suggereixen perfectament el posicionament de cada protagonista dins el rol a què el règim l'abocava i que l'impedia sortir-ne segons on havia estat o què havia fet entre 1936 i 1939.

Segurament un dels missatges ocults del llibre (sense oblidar que el primer i principal és l'entreteniment) és interrogar-nos com a lectors (també com a interessats en la història recent i com a ciutadans) entorn d'aquesta necessitat de trencar el paper assignat a cadascú de forma forçada, i amb violència, després de la guerra. La paraula reconciliació no figura al text però hi és present. La trama camina lentament cap a un punt de trobada entre el món que surt derrotat el 1939 i el que forma part de la victòria. Entre el del patiment de la vida quotidiana i d'esforç per la supervivència i el de la gestió autoritària d'un projecte que perd tots els seus arguments excepte la força i la voluntat de mantenir un cert ordre.

Però serà necessari un crim, en la figura d'un dels representants claus del règim a la ciutat, per poder simbolitzar les lluites soterrades reals i poder alliberar així tots els dimonis que dues dècades de franquisme havien generat en la societat. La novel·la negra ja és això, baixar a un cert submón on les passions humanes d'un lloc i d'un moment determinat, bones i dolentes, explicables o no, es mouen sense control per mostrar-les en tota la seva cruesa. Vehí ho fa a la Figueres de 1958,

però hi posa el seu toc d'humor característic per fer-nos-ho més suau. Però no per això menys evident i sense eliminar completament la complexitat del període.

Albert Testart i Guri

UN PAS EN FALS

Joan Vergés i Pineda

Ebe Editor, 2012. 347 p.

Fa tot just un any i escaig que Joan Vergés, mestre de primària actualment jubilat, publicava la novel·la titulada *Espolla 1917*, la història novel·lada d'un crim real ocorregut al poblet d'Espolla on desgranava, de forma magistral, el context i la situació política del primer terç del segle xx. És a partir d'aquesta primera incursió a la literatura escrita que Vergés ha volgut seguir investigant en el context social i polític de l'època i fruit d'aquesta passió es publicava, al voltant de Sant Jordi, *Un pas en fals*.

L'any 1924, Felipe de Camps i de Casanova, fill de Carles Camps i d'Olzinelles i de Maria de Casanova i Vallès, marquesos de Camps, servia a la Legió amb grau de tinent i sota les ordres de Francisco Franco Bahamonde. Aquell any, el dictador, Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, es traslladà a l'Àfrica per assumir personalment les maniobres d'abandonament dels fortins i la resta de posicions avançades que protegien les principals vies de comunicació i ciutats del Protectorat Espanyol al Marroc.

Felipe de Camps va rebre ordres del dictador, però les anava a complir segons el seu propi criteri i Primo de Rivera, pensant que el fill actuava per l'enemistat ma-

nifesta que hi havia amb el marquès de Camps, s'ho va prendre com una desobediència intencionada. El jove tinent de 23 anys fou afusellat. El gener de 1930, Primo de Rivera deixa el poder. S'exilia a París i sis setmanes més tard mor en estranyes circumstàncies. Segons l'autor, aquestes estranyes circumstàncies eren prou conegudes per la gent del poble d'Espolla. Vergés sosté que, en aquest petit nucli, ningú posava en dubte el poder i la determinació del marquès de Camps.

El volum consta d'un extens índex amb quaranta-sis capítols a la primera part més vint a la segona. Els capítols són curts i entenedors, fet que fa més amè el text. D'altra banda cal destacar el buidatge de la premsa escrita de l'època; *L'Echo de París*, *Le Journal*, *L'Oeuvre*, *L'Orde*, *L'Ere Nouvelle*, *El Montag*, *La Voz*...

Els capítols alternats entre el que és pròpiament el fil novel·lístic de la vida del protagonista amb capítols més específics de contextualització de l'època ajuden el lector a situar-se i a fer més real el text. Una vegada més, la dificultat afegida del relat és el fet que Vergés narra sempre en primera persona, en aquest cas, des del punt de vista del marquès de Camps.

El coneixement per part de l'autor del tema de l'afusellament de Felipe de Camps i tots els detalls que succeïren abans i després d'aquest fet i que mostra al llarg de tot el text fan que l'obra i la contextualització, tant política com social, de l'època sigui destacable. Cal esmentar el fet que l'avi de Vergés fou el masover dels marquesos de Camps a Espolla i estava present la nit que li van comunicar al marquès l'imminent afusellament del fill, fet que li dona un plus de veracitat afegit a l'obra.

L'autor ha volgut conèixer de primera mà els llocs on es desenvoluparen els fets que narra, per la qual cosa ha viatjat des de la fortalesa de Ceuta on fou afusellat, l'antic hospital Docker, la zona dels Gorgues o, fins i tot, a París per resseguir els últims dies del presumpte investigador de la mort de Felipe Camps. Paral·lelament, l'autor ha buidat des del full de serveis de la Legió de Felipe de Camps fins a les cartes personals escrites per la família a Francisco Franco o del mateix Primo de Rivera.

Joan Vergés no ha escatimat ni temps ni esforços a treure l'entrellat de tot plegat. Ha intentat un estudi sistemàtic i constant de cada un dels punts de vista que s'exposen en el text de la manera més objectiva possible, tant per part de la família del marquès de Camps com per part dels fets més de caire polític i tendències governamentals. Un estudi que fa que el lector pugui tenir una àmplia visió de tot plegat i tenir criteri per poder entendre millor els fets ocorreguts. A més, el llibre ens mostra un estudi profund dels personatges escrit en primera persona: el tinent Felipe de Camps, "un jove universitari, il·lustrat i sibarita que no encaixava amb l'ambient castrense de l'època"; Primo de Rivera, "home impulsiu, poc reflexiu i marcat per una megalomania que el feia confondre Espanya amb la seva persona"; i finalment el marquès de Camps, "un home que negociava amb la monarquia, des de la Lliga Regionalista, perquè no s'acabés imposant la visió absolutista d'Espanya que tenia el dictador". D'altra banda, cal destacar el retrat humà que fa l'autor de la família del marquès de Camps, apropant-nos a la manera de sentir i viure les emocions dels familiars de l'afusellat i donant-nos pistes del poder

d'uns grans terratinents poc estudiats fins el moment.

A partir d'un fet puntual com va ser l'afusellament de Felipe de Camps, Joan Vergés ha sabut aproximar el lector a una època convulsa i ens apropa a com va viure Primo de Rivera els seus últims anys. La riquesa de detalls a l'hora de narrar els últims dies del dictador, les seves amistats, les seves manies, els canvis d'humor i fins i tot el seu embalsament i posterior enterrament, donen una altra visió que la que ofereixen els llibres de text. En aquest sentit, és destacable la biografia que fa Vergés sobre el general com una de les biografies més fantàstiques sobre Primo de Rivera que s'ha escrit, ja que es tracta d'un retrat de la personalitat i el caràcter d'aquest personatge molt acurada.

Seguint el mateix fil que a *Espolla 1917*, la narrativa de Vergés permet apropar temes històrics al públic en general. Un públic que no ha de ser gran coneixedor de la història més contemporània i que permet una visió senzilla però alhora àmplia per crear opinió i entendre capítols posteriors de la nostra pròpia història.

Rosa Maria Moret

GUIA D'ENOTURISME A L'EMPORDÀ 136 llocs per gaudir del turisme del vi i més de 200 vins recomanats

Lluís Tolosa

LTA ediciones, 2011. 224 p.

El turisme que té per objectiu bàsic el coneixement dels paisatges de vinya, la descoberta de vins originals i amagats o la degustació atenta i seriosa d'aquests

vins acompanyant la gastronomia del país, sens dubte està de moda i és una variant importantíssima del turisme en aquelles zones que a més dels atractius tradicionals tenen la sort de tenir una viticultura prestigiosa i uns vins de renom. Aquest és el cas de la comarca de l'Empordà. I si algú en dubtava només cal que consulti la *Guia* que comentem.

És obvi que aquesta activitat turística es troba en una fase de franca expansió i per tant totes les comarques vitivinícoles del país s'han afanyat a editar les seves guies informatives pels interessats en conèixer vinyes, vins i cellers productors, però sense por d'equivocar-nos podem dir que la guia empordanesa de Lluís Tolosa és una de les millors publicacions del seu gènere tant del país com dels països veïns del nord o de l'oest.

Sense oblidar mai que aquesta és una publicació de caràcter comercial, la guia s'inicia amb una introducció històrica de la vinya i el vi a la comarca molt ben documentada i que va repassant les etapes més importants del desenvolupament del conreu i la comercialització del vi empordanès des dels remots inicis grecs fins a l'eclosió dels vins d'alta qualitat a començaments del segle XXI. És per tant un recordatori breu però necessari de tot el potencial i de tota la tradició que té la nostra comarca i que molts altres indrets de gran prestigi vitícola no poden exhibir.

L'apartat on es descriuen els cellers instal·lats no ja tan sols a la comarca empordanesa si no a altres contrades gironines com Blanes, Sant Jordi Desvalls i Sant Martí Vell és, no ja completa, si no que fins i tot es pot qualificar d'exhaustiva, ja que inclou també cellers que comercialitzen el seus vins sense l'empar

d'una marca comercial o d'una DO o en tot cas sota l'ambigu nom de "vi de pagès" que no se sap ben bé quina mena de producte defineix. Per tant ningú queda fora d'aquesta guia, el que evidentment és un mèrit a tenir en compte.

La descripció dels diferents tipus de vins que s'elaboren en aquests cellers és igualment completa i precisa. Cada celler hi és present amb tots els seus elaborats més representatius. Val a dir que hem trobat algunes petites imprecisions pel que fa a adjectivar algunes varietats com a autòctones d'un indret o poble, quan aquest és sempre un tema delicat i en discussió on ni els ampelògrafs més documentats estan sempre d'acord i per tant potser és millor passar-lo per alt.

Evidentment atribuir qualificacions –punts, estrelles, copes, medalles o pàm-pols– a la qualitat de cada un dels vins descrits en una guia comercial, sempre és tema controvertit, que provoca reaccions de tot signe i pot despertar suspicàcies. Alguns afeccionats hi estaran d'acord, altres discreparan. El caràcter subjectiu de la degustació d'un vi encara no s'ha superat del tot o en tot cas tan sols a nivells professionals molt especialitzats. Possiblement la qualificació podria obviar-se, ja que la qualitat del vi es reflecteix prou bé en la completa descripció que l'autor atinadament fa de cada un dels tipus de vi que figura en la guia, text que és suficient per a orientació de l'afeccionat.

Summament interessant en la seva funció de guia comarcal és el suggerent apartat on es troben hotels i restaurants, establiments on poder degustar els vins empordanesos acompanyats de la variada i succulenta gastronomia de la comarca, una de les més prestigioses del món. De la costa a la muntanya passant

pel pla, els establiments amb més renom, els fogons amb més projecció i els xefs més reconeguts es ressenyen amb minuciositat per satisfacció dels turista afeccionat a la bona taula i al bon celler.

La guia acaba amb unes referències explícites i abundants sobre visites culturals d'interès que poden realitzar-se a la comarca i llocs propers, així com centres diversos que relacionats amb el món del vi i de la seva cultura poden despertar la curiositat de l'afeccionat al turisme enològic al qual va dirigida la guia. En darrer terme, vinoteques i grans centres comercials especialitzats en la venda de vins de qualitat s'hi troben puntualment referits.

La guia, que hem començat dient que és una de les millors publicacions en el seu gènere, és fruit de la feina ben feta de Lluís Tolosa que després d'un any de recórrer vinyes, cellers, hostals i masies, degustar vins i garnatxes, caves i mistelles, arriba a la conclusió que l'Empordà –aquest Empordà ampli que ens descriu– és una de les millors zones vitícoles del món. No el podem pas contradir. Tan sols afegir que la seva guia d'enoturisme està perfectament a l'alçada de la qualitat vinícola de la comarca.

Eduard Puig Vayreda

DITXOS A CADAQUÉS

Montserrat Contos, Ramon Moscardó
Cadaqués, Edició Bar Boia S.L., 2010. 96 p.

"A Cadaqués, oli i peix!" No he pogut resistir la temptació de fer servir un dels *ditxos* del llibre per titular aquesta ressenya i és que els *ditxos* són tan útils! Ens ser-

veixen per donar un munt d'informació en poquíssimes paraules i tothom ens entén. He triat aquest *ditxo*, que és el primer del llibre, perquè sintetitza l'antic Cadaqués amb només cinc paraules i és com una mena d'introducció del que vindrà després. Pràcticament tots els *ditxos* cadaquesencs tenen a veure amb el peix, per una banda, i amb el temps, per l'altra, i el temps està íntimament relacionat amb la vida diària dels pescadors i agricultors, és a dir, la forma en què els cadaquesencs es guanyaven la vida temps enllà. Llegir aquest llibre és una mica com reviu aquella època a través del pensament i dels coneixements dels avantpassats cadaquesencs, ens parlen de la gent, de la pesca, de la religió i fins i tot del masclisme imperant! Però això no vol dir que aquests *ditxos* no ens siguin útils avui en dia, de cap manera! Ens serveixen per cuinar, com demostra el *ditxo* des peix amb suc, per parlar de la gent (d'aquests n'hi ha molts!) i sempre trobarem un moment per a qualsevol dels relacionats amb el temps, sobre tot el vent, màxim identificador d'aquest poble. Jo mateixa en tinc uns quants de favorits, com per exemple "Cel roent, pluja o vent" o "Quan plou de tramuntana és quan plou de més bona gana", que dic de tant en tant, tot i que en llegir-los en el llibre de Montserrat Contos, m'he adonat que no els deia exactament igual, però ja se sap, la llengua és una eina viva que es transforma de persona en persona. A mi me'ls van ensenyar sa meu mare i es meu avi, potser així o potser sóc jo qui els va memoritzar d'aquesta manera, i ara que els he ensenyat als meus fills és possible que algun dia ells també els canviïn una mica.

Fins ara no he dit res de la paraula "ditxo", que és "dita" en cadaquesenc.

I és que una altra característica dels *ditxos* és que reflecteixen la parla del lloc on es diuen. Aquest llibre és ple de mostres de la parla cadaquesenca i no em refereixo només al vocabulari, sinó també a la forma de parlar. "Fot una calor que estossa!", diuen, i és que a Cadaqués n'hi ha uns quants de malparlats!

Montserrat Contos ha fet una feina meravellosa recollint tots aquests *ditxos*, una feina de formigueta segons tinc entès, perquè els ha anat apuntant dia a dia durant molts anys, és una afició que té. I el seu fill, en Pere, va decidir sorprendre-la donant-li forma a aquesta afició i, com que cada pesca val un esquer, es va encarregar no només de recollir-los en un llibre, sinó també de buscar algú que il·lustrés de manera adient aquest compendi de saviesa. I quina manera de fer-ho! La primera il·lustració és una imatge lluminosa i alegre de Cadaqués, amb l'oli i el peix, és clar. En Ramon Moscardó ens regala uns dibuixos senzills, poètics i divertits i alguns tan descriptius que quasi en podríem treure una història. Per cert, us heu fixat en el dibuix de la pàgina 49? Les barques tenen els noms dels avis i dels tres néts! Quin detall tan maco per a la Montserrat. Estic segura que la va emocionar. I també estan ses fotos d'en Ricard Martí Aguiló, unes imatges que són el complement perfecte dels *ditxos* perquè ens transporten ràpidament a l'època del Cadaqués antic, pescador i agricultor, i ens faciliten la comprensió de tot el que estem llegint.

Aquest no és només un llibre bonic per tenir damunt la taula, és un llibre per llegir, rellegir, consultar i ensenyar, que això és peix as covol!

Olinda Cordukes

EL COMPLEX I DIVERS MÓN DE LES PERSONES GRANS

Martí Carreras Ginjaume

Conferència Casino Sport Figuerenc, 30 de setembre de 2011

Figueres, Ajuntament de Figueres. 25 p.

Martí Carreras exposa diverses reflexions sobre la situació i el paper que actualment juguen i han de jugar a la nostra societat les persones grans. Ho fa amb un ampli coneixement del tema, combinant l'experiència personal adquirida durant els anys de participació en diverses associacions i col·lectius de gent gran, l'exposició de realitats legislatives i estadístiques i també amb la inclusió d'encertades cites d'autors que s'han pronunciat sobre el tema.

Així, més que exposar els problemes existents, Carreras aporta les principals solucions davant l'envelliment. Parteix de l'existència de dos tipus de persones grans: les persones actives i les persones amb dependència, tenint en compte que també poden ser dues fases de l'envelliment, ja que la persona que avui és ac-

tiva, a la llarga pot entrar en situació de dependència. Per a les persones actives, destaca l'obligació que tenen de continuar essent-ho i participar en millorar el seu entorn, tant pel seu bé personal com pel bé de la societat de la qual formen part. En el moment de la dependència, planteja la necessitat de preveure un nou model de residència, basat en un acurat estudi realitzat per l'Institut Català de l'Envelliment de la UAB.

Lluny de ser un discurs dirigit a un col·lectiu determinat, en la seva exposició, Carreras ens recorda que les problemàtiques que avui solquen el món de la gent gran ens afecten a tots. És una realitat que els que avui som joves un dia arribarem a ser persones grans i cal tenir en compte que els estudis demogràfics indiquen que, dins la nostra societat, en els propers 50 anys la població de més de 80 anys augmentarà en un 200%. Per tant aquestes problemàtiques actuals, representen una oportunitat per preveure solucions futures.

Sònia Masmartí i Recasens